UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOR

UNDER MEDVERKAN AF

AUGUST STRINDBERG, A. DE GUBERNATIS,
G. AF GEIJERSSTAM, ALFREDO MAZZA

M. FL. SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFNA AF

ARVID AHNFELT

TREDJE ÅRGÅNGEN

ANDRA HÄFTET

STOCKHOLM
OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

Norrköping 1883. M. W. Wallberg & Comp. Boktryckeri.

INNEHÅLL.

Sid.

Ur "**Nytt vin på gamla flaskor**" (en outgifven diktsamling) af August Strindberg.

1. Lokes smädelser . . . . . 1.
2. Olika vapen . . . . . 7.
3. Göken . . . . . 9.
4. Esplanaden . . . . . 10.

Påfven och konungen af Italien. Af Angelo De Gubernatis. (Öfvers. från förf:s handskrift af H. Sandström) . . 12.

Medaljonger och statyetter.
Två samtida, af A. F. Åkerberg.

1. Louis Blanc . . . . . 18.
2. Karl Marx . . . . . 33.

Gammalt och nytt inom literaturen.

1. I brytningstiden, af Fritz Krook . . . . . 39.
2. G. af Geijersstams noveller, bedömda af Oscar Levertin 73.
3. Vår yngste dramaturg. Ett utkast af Gustaf af Geijersstam . . . . . 80.

Ett teaterbref från Chicago af A. Heyne . . . . . 87.

Konstutställningen i Rom. Korrespondens af Alfredo Mazza. (Öfvers. från förf:s handskrift af H. Sandström) . 93.

Ur
Nytt vin på gamla flaskor.

(En outgifven diktsamling)

af

August Strindberg.

Lokes Smädelser.

Tidens gudar, som jag smädat,
Smäda vill jag än en gång!
Tidens gudar, som jag hädat,
Häda vill jag i en sång!

I han makten, jag har ordet,
Jag har ordet i min makt;
Tretton ären I vid bordet;
Det betyder, har man sagt,
Dödsfall, ofall, onda tider:
Gudar tagen er i akt,
Ty hvad rättnu tiden lider:
Gudar, varen på er vakt!

Det är sant, jag fordom sutit
Vid ert gudabord som gäst;
Sedan bindeln väl I knutit,
Släpad blef jag till er fest.
Derför och hvad I förbrutit,
Känner Loke kanske bäst!

Vämjdes jag vid fylda faten,
Af ert vin jag ej blef glad,
Och er sång tog smak af maten
Men var tunn som kittelns spad.
Gudar, derföre I haten
Loke, som ert lof ej qvad!

Nej, jag vill ert lof ej qväda
Icke sjunga för er mat,
Nej, jag vill er hellre häda
Med mitt stora sköna hat!

I han sträckt min bål på bergen,
Och bland isar redt min graf,
Se'n den lille lömske dvergen
Skurit mina senor af.

Fast I bundit mina händer
Och min fot i jernet smidt;
Fast I brutit mina tänder,
Än min tunga smädar fritt.

Jag er hemlighet förrådde,
Gudar, det var allt mitt brott!
Och min tunga dock er nådde
In i era fasta slott.

Jag förrådde era funder
Och er falska helighet;
Trodde ej på era under,
Ej på er odödlighet.

Derför Loke ock af eder
Nämnes främst bland smädare:
Det han räknar sig till heder —
Han förrådt förrädare!

När den svage straffar styrkan,
Då nämns straffet hämd;
Jag ej våldet gaf min dyrkan,
Hämd min bragd är derför nämd.

Väl! Jag hämnats då, I gudar,
Jag har hämnats, hören det!
Jag har slitit era skrudar,
Visat fram er nakenhet!

Eder gudstjenst jag föraktat,
Edra stoder slagit kull,
Och den gyllne kalfven slagtat
För att se om den var mull.

Jag har rifvit templets murar,
Jag har brutit altarskrank,
Öppnat har jag stängda burar,
Störtat har jag murkna plank.

Jag har hämnats, gudasköka,
Hämnats all min ungdoms ve,
Då jag tvangs för dig att röka
Och du bröt mig ner på knä!

När jag sanningen fick slunga
I ert anlet, gudapack,
Då er himmel syntes gunga
Och er gamla skottmur sprack.

Gudakärngar, gudagubbar,
Ränna yra efter skygd,
Hängsla byxor, knyta stubbar
För att dölja skrumpen dygd.

Styrkan letar sina lansar,
Skönhet plockar fikonlöf,

Dygden tar sitt gyllne pansar,
Rätten gör sig blind och döf.

Lögnen går till dikets renar
Fångar ormar i dess dy,
Binder dem i bergets stenar
Att i Lokes anlet spy.

Och nu ligger Loke bunden:
En mot hundra var hans sätt,
Men i lumpna gudarunden
Skrikes dock om oförrätt.

Bunden ligger han på hällen,
Dock hans tunga än är fri,
Och de gamla gudaskrällen
Darra ännu vid hans skri.

Ty i smärtans långa nätter,
Makan vid hans hårda bädd,
Ställer sig för ormens etter,
Räcker bägarns svala brädd.

Men när lömska ormar måtta
Sina hugg mot hennes bröst,
Då hörs Loke ej bespotta,
Stark som stormen blir hans röst.

När han riste sina bojor,
Det i bergens hällar skrall,
Och i borgar och i kojor
Menskor vänta verldens fall.

Då hör Loke upp att smäda,
Och ur mörka ögonvrån
Blixtar ljunga, fräsa, sveda,
När han ropar på sin son.

Midgårdsormen, verldsförstörarn
Rasslar då med fjellig kropp,
Stjerten rörs af verldsförgörarn
Ner vid Wolgas vilda lopp.

Och det prasslar och det brakar
I Wolchonskyskogens snår,
Och i Pyrenées det knakar,
Der hans buk i ringlar slår.

Men med bröstet argt han piskar
Seine, en gammal helig flod,
Från hvars stränder än det hviskar
Om förlossning och om blod.

Dock hvar ormen hufv'et döljer,
Fege gudar, frågen I.
Framtid evigt nutid följer,
Svaret skall er forntid bli.

Ty när han sitt hufvud reser,
Gudar, då är tiden all,
Hören I då ormen hväser,
Svårt är ej att spå ert fall!

Då går branden öfver verlden,
Bränner allt som brännas bör,
Skedar guldet ifrån flärden,
Men hvad lefva skall ej dör.

Och den gamla torra jorden,
Nu i fruktbar aska bytt,
Och af elden renad vorden,
Aflar, föder fram på nytt.

Då i evigt gröna lunder
Vandrar fri en nyfödd slägt,

Villad ej af gudafunder
Som de forne andar bräckt.

Då I ären döde alla,
Gamle gudars skrala ätt;
Födde voren I att falla,
Då I ormens hufvud sett.

Men vid era svarta bårar,
När I slutat edert lopp,
Loke eger inga tårar,
Blott sitt evigt unga hopp.

Sina smädelser han sände,
Störde eder gudaro,
Ty han trodde på den Ende,
Ej på er han kunde tro.

Öfver era grafvar ljudar,
Fridfullt som ifrån en vän:
Här I hvilen, Tidens Gudar;
Evighetens lefver än!

Olika vapen.

Don Almagro de Vicunha,
Taffeltäckare vid hofvet,
Är af gammal ädel stam.

Och det Castilianska blodet,
Blekt som mjölk och tunnt som vatten,
Flyter trögt som honing fram.

Smink på kinden, jern till maten,
Färgar upp båd' ut och innan
Ädelt Castilianiskt blod.

Handen för ej mera klingan,
Klappat allt för länge flickan
Som har kysst ihjäl hans mod.

Möter så en qväll i mörkret
Mohren med det mörka hatet,
Vattendragarn; nu hans slaf.

Fordom öknens frie son, som
Odlat landet, byggt dess städer
Och behöll blott sjelf en graf.

"Stå Hidalgo! Ut med klingan!
Slaf och herre gäller striden;
Ni har svärd och jag har dolk.

Fordom vi med lika vapen
Möttes på Castiliens slätter
Såsom tvänne fria folk!"

Men den ädle taffeltäckarn
Bleknar under röda sminket
Och hans vissna hand blir lam.

"Slaf, ditt usla lif jag skänker;
Svärdet korsas ej med dolken
Ojemn strid ju är infam."

"Väl Hidalgo, dina fäder
Bröto våra blanka klingor
Togo vapnen från oss bort.

Stumparne vi letat samman
Slipat dem mot våra tänder,
Derför slafvens svärd är kort!

Dolken är väl ock en klinga
Och har lika stolta anor
Som din värja, Castilian.

Dolken är tyranners bane,
Stuckit Cæsar ut från verlden,
När han tummade dess plan!"

Men den ädle taffeltäckarn
Redan vändt sin rygg åt slafven
Och gått stolt sin väg.

Men med kappan öfver näsan
Till en smutsig gränd vid hamnen
Styr han sina stolta steg.

Och af sidenmasken skyddad
Söker han drogisten Joseph
Som kan blanda hvitt i hvitt.

"— Mohren Djeddur, vattendragarn!"
"— Godt Hidalgo! Känner mannen!"
"— Kostar?" — "Fem piaster!" — "Qvitt!"

Göken.

När ängarne börja blomma,
Och björken löfvas i lund,
Då sjunger göken i skogen
Båd arla- och serlastund.

När lien gått fram på ängen
Och blomstren ligga på bår,
Då tystnar göken i skogen,
Och tiger tills åter blir vår.

Men bönderna tro han är döder,
Och barnen tro han blir hök,
Men kärngar ha hört honom skratta —
Han är för besatter den gök.

I markna'n vid tyska torget,
Hos urmakar Schnabelbart
Der kan du få köpa gökar,
Som gala båd timme och qvart.

De gala till jul och påska
De gala med urets lopp
Om blott de smörjas i munnen
Och verket dras riktigt opp.

Esplanaden.

Der gamla kåkar stodo tätt
Och skymde ljuset för hvarandra
Dit sågs en dag med stång och spett
En skara ungfolk muntert vandra.

Och snart i sky
Stod dam och boss,
Då plank och läkt
De bröto loss.

Det murkna trät,
Så torrt som snus,
Det virflar om
Med kalk och grus.

Och hackan högg
Och stången bröt
Och väggen föll
För kraftig stöt.

Och skrapan ref
Och tången nöp,
Att taket föll
Och skorsten stöp.

Från kåk till kåk
Man sig beger
Från syll till ås
Allt brytes ner.

En gammal man går der förbi
Och ser med häpnad hur man rifver.
Han stannar; tyckes ledsen bli,
När bland ruinerna han klifver.

"— Hvad skall ni bygga här min vän?
Skall här bli nya Villastaden?"
"— Här skall ej byggas upp igen;
Här röjes blott för Esplanaden!"

"— Ha! Tidens sed: att *rifva* hus!
Men bygga upp? — Det är förskräckligt!"
"— Här rifs för att få luft och ljus;
Är kanske inte det tillräckligt?"

Påfven och konungen af Italien.

Originalbidrag till Dagens Krönika af **Angelo De Gubernatis.**

(Öfvers. från förf:s handskrift af H. Sandström.)

För några månader sedan afled i Rom en af vår tids spirituelaste män, en person, som med en ädel karakter förenade en ej vanlig konstnärlig begåfning och var en lycklig tolkare af Dante, en af de utmärktaste romare — Michelangelo Caetani, hertig af Sermoneta. Efter att under hela sitt lif hafva egnat sin intellektuela begåfning åt påfvens och kardinalernas tjenst, hvilkas tusen svagheter han bättre än någon annan kände, höll han kort före sin död ett anmärkningsvärdt tal till den närvarande själasörjaren med begäran, att hans yttranden skulle bringas för Leo XIII:s öron. I detta tal lät den döende hertigen till påfven framställa en anhållan om, att denne måtte försona sig med konungen af Italien och göra slut på den sorgliga misshällighet, hvaraf de radikale draga all möjlig fördel.

Jag hoppas, att det skall intressera äfven en icke italiensk läsekrets att erhålla någon inblick i den omhvälfning, som försiggår i italienarnes sinnen med afseende å romerska frågan. I Rom har förut varande jesuiten Curci hållit offentliga möten i samma syfte. Intressant är att undersöka, hvilka utsigterna äro för en dylik försoning.

Romerska frågan har ofta vexlat form; men den har måhända aldrig stått så nära sin lösning som i detta ögonblick. Man har hittills i denna fråga endast velat se

två sins emellan stridiga intressen; nu börjar man inse, att dessa två intressen äro förenliga. Då man fullt insett detta, skall det endast finnas *en* romersk fråga. Hans Helighet påfven Leo XIII är utomordentligt väl bevandrad i historien. Hans Helighet är alldeles icke okunnig om, att huset Savoyen i alla tider utmärkt sig för stor fromhet men samtidigt hållit mycket på sina rättigheter. I alla tvister mellan furstarne af Savoyen och konungarne af Sardinien samt Heliga stolen hafva de förstnämda ständigt ådagalagt den största vördnad för religionen, men på samma gång det största oberoende i de politiska frågorna. När återigen påfvarne uppstält herskareanspråk på huset Savoyens besittningar, har detta gifvit anledning till en tvist, som nästan alltid afgjorts till påfvedömets nackdel.

Efter annexionerna 1860 och 1870 har romerska frågan antagit en något invecklad form; påfven var furste och han är det ej längre; hans stater hafva uppgått i konungariket Italien, under ansvarighet af konungen af Sardinien, proklamerad konung af Italien, och af hans ministrar. I påfvens ögon skall konungen af Italien alltid vara en usurpator, så vida påfven ej får klart för sig, att han med förlusten af sin stat återtagit sina verkliga påfliga funktioner. Den verldsliga makten är till och med enligt de upplyste presternas åsigt ej någon gudomlig inrättning; det är på grund af några främmande furstars tillmötesgående och af några påfvars inkräktning, som en del af det italienska området tillfallit påfven såsom prebende. Det, som utgjorde en gåfva af någon utländsk furste, kunde med full rätt af en konstitutionel italiensk furste åter afhändas påfven; öfver det, som i slutet af 15:de och början af 16:de seklet togs med våld och utan allmänna opinionens hörande, hade folket rätt att efter behag förfoga. Påfliga staten är en alldeles modern skapelse; det var ej på en sådan klippa Jesus ämnade bygga sin kyrka. Han predikade fattigdom, försakelse af verlden; han bjöd menniskorna att söka vinna den högstes behag genom goda gerningar. Han åsyftade såsom

Paulus ej annat än makten af den tro och den kärlek, som försätter berg; han framhöll själens lif, dyrkan af det ideela, det vill säga sträfvandet att varda fullkomlig. Under de första århundradena af vår tidräkning fasthöllo de troende vid denna evangeliska lärdom. De första påfvarne voro evangeliska apostlar. Hafva de senare mycket bekymrat sig om evangeliet? Mr Gladstone beskylde en gång bourbonernas regering i Neapel för att vara ateistisk; man skulle nästan kunna säga det samma om påfvarnes regering under de senaste århundradena. Påfvarne kunde i sitt enskilda lif vara goda eller dåliga; men i sin egenskap af furstar sysselsatte de sig vida mer med verldsliga än med gudomliga ting. Till det senare hade de ej tid; och äfven om de haft det, skulle dessa kyrkans furstar eller turkiska paschor, som kallas kardinaler, hafva åstadkommit så många svårigheter, att det i påfvedömets då varande läge skulle hafva blifvit omöjligt att handla annorlunda. Pius IX:s motstånd mot italienska regeringen, hans systematiska *non possumus* hade helt och hållet sin grund i sakernas natur; såsom furste måste han protestera; då han i sin egenskap af den katolska verldens öfverhufvud ej kunde lemna Rom, måste han qvarstanna der med en fullständig *diminutio capitis*, så mycket känbarare, som han behöll omkring sig ett hof, kardinalkollegiet, hvilket strängt höll på alla sina furstliga företrädesrättigheter. Nuvarande påfven tyckes mer tänka på kyrkans andliga intressen än på Heliga stolens materiela välfärd. Vid de utnämningar af nya kardinaler, han företagit, har han ej synnerligen bekymrat sig om dessas politiska ståndpunkt; han har gifvit företrädet åt män, som studerat kyrkohistorien, åt goda teologer, åt kyrkliga vältalare; han har visat takt och omdöme i sina val. Han sträfvar framför allt efter att skaffa sig en aktningsvärd, föga verldslig omgifning och jag är öfvertygad, att han gerna skulle vilja omvända dessa kyrkans furstar till nya sanna apostlar för religionen. Om så är, måste man önska, att han må kunna bringa sin ädla afsigt till

verkställighet. Verlden har behof af tro. Bristen derpå gör sig allestädes märkbar; de sanna troende äro så sällsynta; jag menar ej endast sådana, som hylla kyrkans *credo*, utan sådana, som tro på något godt, som åtrå det sköna, som lefva för att fullkomna sig, som lyfta själen till tanken på det idéela, som kufva de lumpna känslorna för att höja tanken till en renare verld, der man står Gud närmare och i följd deraf kommer i större delaktighet af skaparens ande. Påfven Leo XIII märker utan tvifvel, att denna tro allt mer och mer slappas, att skepticismen i moralen skall ända med nihilism; och han tyckes vida mer bekymra sig om dessa katolicismens idéela förhållanden än om sin ställning såsom afsatt furste. De till ytterlighet gående partierna skona honom ej; de låtsas hysa ett högmodigt förakt för den nuvarande påfven; Roms röda tidning, *La Lega della democrazia*, benämner påfven endast *signor Pecci*. Vi närma oss det hundrade året efter franska revolutionen. Vi få vid den tidpunkten säkerligen bevitna ett högligen groteskt skådespel. Historiens fakta förnyas aldrig under samma form; man skall söka efterlikna bedrifterna från 1789 och i synnerhet från 1793; men tiderna hafva förändrats; vi skola endast få se en karikatyr af förra seklets tilldragelser. Men om man ej skall utgjuta så mycket blod som då, om man ej kommer att tillåta alla galningar att bemäktiga sig tronen för att deraf göra en domstol, skola dock alla grundsatser taga betänklig skada; man borde derför allvarligt öfverväga sättet att finna botemedlen häremot. Det enda botemedlet vore en liberal allians mellan påfven och konungen af Italien, liksom fordom mellan kyrkan och staten existerade en reaktionär allians. Mitt recept är, såsom man finner, mycket enkelt, men, om jag ej misstager mig, ligger deri Italiens räddning. Hvarken påfven eller konungen behöfver för en sådan allians blifva revolutionär. De skulle tvärtom sluta förbund mot revolutionen till förmån för den sanna friheten och det verkliga framåtskridandet, som motarbetas af revolutionen. Om ett dylikt fredsförbund brag-

tes å bane, skulle konungen röna något motstånd bland sina röda rådgifvare och påfven bland sina svarta; men ljuset är hvarken rödt eller svart; det förenar alla färger till ett enda klart sken; det är efter detta enda ljus man bör sträfva, för kärleken till den sanna och goda. Depretis är en slug man. Men skall han, innan han dör, våga göra denna ärofulla dröm till en verklighet? Påfven Leo XIII är en klok man. Skall han hafva nog styrka att erkänna, att i Italien plats finnes endast för *en* konung och att hans eget herradöme är trons rike, hvilket är mycket vidsträcktare och mäktigare än konungariket Italien? Ett förbund mellan påfven och konungen är till stor fördel för Italien sjelft, från allmänna sedelagens synpunkt, såvida ändamålet med en dylik samdrägt är upphöjdt och frisinnadt. Det handlar om att sammansluta två betydelsefulla makter, den borgerliga, företrädd af konungen, och den moraliska eller religiösa, företrädd af påfven, för att bilda ett idéelt italienskt samfund, som är genomträngdt af framåtskridandets nödvändighet och sträfvar mot ett högt mål. Man måste hindra affärsmän, intriganta personer, skälmar och sofister från att blanda sig i detta förbund; hela denna lågsinnade hop måste trängas åt sidan och lemna plats för män med hjerta i bröstet; vår tids skönaste verk skall vara en försoning mellan staten och kyrkan i framåtskridandets anda. Om man uppnår detta resultat, skall Italien också vara utsatt för en fara mindre; man skall der med mindre oro upptaga återställandet af monarkien i Frankrike; vare sig en Napoleon eller en prins af huset Orléans bestiger franska tronen, skulle vi ej hysa någon farhåga för ett heligt krig; ett sådant vore omöjligt från det ögonblick, då kyrkans öfverhufvud slöt förbund med konungen af Italien. Vi skulle till och med kunna önska, att Frankrike återvunne sitt lugn i monarkiens sköte, så snart vi voro öfvertygade, att monarkien ej längre innebure en fara för oss. Om vi ännu i Italien hade skickliga statsmän, borde dessa till och med uppmuntra hvarje sträfvan hos den franska nationen att åter-

vinna den monarkiska ordningen och tryggheten samt skaffa sin liberala försonlighetspolitik ett stöd genom upprättandet af en ny fransk monarki, som vore trogen sina ärofulla traditioner och på samma gång befordrade framåtskridandet. De nuvarande franska republikens intransigenter uppmuntra alltför mycket den italienska monarkiens fiender. Vi skulle utan tvifvel vilja vara dem förutan; men detta vore ej för oss fördelaktigt så länge dualismen mellan konungen af Italien och påfven splittrar krafter, som hade allt möjligt intresse af att sluta sig tillsammans och samverka. Jag kan här endast tala om en önskan. Om påfven och konungen af Italien åstunda, att denna önskan realiseras, skall den ej längre vara en utopi; men hvilken af de två skall besluta sig för att taga första steget? *That is the question.*

Medaljonger och statyetter.*

Två samtida. Af A. F. Åkerberg.

1.

Louis Blanc.

Målsmännen för nya idéer, nya riktningar i folkens lif blifva alltid hårdt bedömda af det bestående försvarare och stämplade såsom dåliga eller dåraktiga. Deras renaste afsigter missförstås och misstydas. Men om deras tankar — oafsedt vidlådande misstag och ensidigheter — ha uti sig en kärna af sanning och uppbäras af en karakter, förstummas slutligen tadlet och hånet mot dem, och deras förtjenster vinna, stundom till en del redan under deras lifstid, alltid åtminstone efter deras död, ett mera allmänt erkännande. Denna långvariga ogunst och denna sena rättvisa kommo ock den ädle fosterlandsvän till del, hvilkens lifsgerning vi här i några korta drag vilja skildra.

Jean Joseph Louis Blanc föddes den 29 Oktober 1811 i Madrid, der hans fader var öfverdirektör för finanserna under Joseph Bonapartes korta regering. Hans moder tillhörde den corsicanska adelsslägten Pozzo di Borgo. Efter konung Josephs död återvände Blancs fader med sin familj till Frankrike. Efter att ha tillbragt en del af sin barndom på Corsica hos sin moders slägt, studerade den unge Blanc vid ett collège i Rhodez och sedan i Paris. Hans familje-

---

* Vi fortsätta härmed den serie, som började i föregående häfte med Cantors uppsats om Gambetta. *Red.*

traditioner och de förhållanden, under hvilka han växte upp, tycktes vara allt annat än egnade att göra honom till den ifrige republikan och demokrat, han med tiden blef. Under skräckperioden hade hans farfar blifvit guillotinerad såsom rojalist, och hans far hade endast genom flykten undgått samma öde. Genom julirevolutionen förlorade hans far sin förmögenhet, och den vid alla ett välmående hems beqvämligheter vande ynglingen måste under försakelser och strängt arbete kämpa för sin utkomst. Men derigenom riktades tidigt hans blick på de mödor och försakelser, med hvilka folkets flertal alltifrån barndomen har att kämpa, väcktes tidigt hans medkänsla för alla armodets barn. Under studier och begrundande mognade småningom hos honom tanken på att blifva de arbetande och obemedlade klassernas förespråkare och förkämpe. Efter att några år ha såsom privatlärare förvärfvat ett torftigt uppehälle, kastade han sig derför in på den publicistiska banan. Den småväxte, klent bygde unge mannen med det barnsliga ansigtet och den blyga hållningen hade i början ej så lätt att göra sig bemärkt inom tidningsverlden. Hvart han kom, ansåg man honom för blott en gosse. Men genom sin begåfning och duglighet lyckades han snart göra sig gällande. 1834 började han skrifva artiklar för de republikanska tidningarna "Le bon sens" och "National".

En märklig episod under denna hans första publicistiska verksamhet var ett uppträde mellan honom och redaktören för National, Armand Carrel, då han till denne öfverlemnade en för hans tidning skrifven studie öfver adertonde seklets tänkare, hvari han gaf Rousseau, folkvännen, demokraten, företrädet framför Voltaire. Carrel hyste, i enlighet med den inom bourgeoisien rådande uppfattningen, en motsatt åsigt. Under det att han läste artikeln, mörknade hans uppsyn mer och mer. Slutligen for han upp, kastade manuskriptet ifrån sig och utropade förargad:

"Sådana äro de unga männen nu för tiden!"

Härpå följde en störtsjö af starka uttryck mot den i artikeln framstälda åsigten.

Då Carrel, trött, hemtade andan, begagnade Blanc tillfället att säga: "Förlåt mig, monsieur, jag gjorde mitt bästa, jag beklagar att min åsigt skiljer sig från er, farväl!" Han tog sitt manuskript, bugade sig och gick mot dörren.

"Nej, nej", sade Carrel, "ni skall icke undslippa mig på detta sätt; sitt ned och försvara er!"

Louis Blanc satte sig åter och utvecklade blygsamt men med fasthet de historiska och filosofiska skäl, han hade för sin uppfattning af upplysningstidehvarfvets båda representativa män. Carrel åhörde honom uppmärksamt och med återhållen rörelse och sade när han slutat:

"När allt kommer omkring måste man ändå vara sann här i verlden! Jag är blott en soldat; jag har icke haft tid att studera det adertonde århundradet så som det förtjenar att studeras, och jag är icke alldeles säker på att ni icke har rätt ... Er artikel kommer i morgon in i National, och ingenting skall ändras deruti."

Icke långt derefter blef Blanc en af redaktörerna för "Bon Sens". 1838 lemnade han denna tidning, till följd af en meningsskiljaktighet mellan honom och egarne, och grundlade tidskriften "Revue du progrès". Hans lifs tanke hade nu kommit till mognad. I den nya tidskriftens program trädde derför arbetsklassens sak i förgrunden. Ett år derefter utgaf Louis Bonaparte (sedermera Napoleon III) sin ryktbara skrift "Les idées napoléoniennes", som, äfven den, tog till ordet för de arbetande klassernas intressen. De beröringspunkter, den egde med Blancs egen uppfattning, kunde dock icke besticka hans omdöme i fråga om bokens innersta syfte. Med en nästan profetisk blick och i kraftiga ord visade han i sin tidskrift, hvart denna ärelystnad, om den finge hållas, skulle föra Frankrike. Hans ord föllo så, att man efteråt nästan kunde tro, att han anat nederlaget vid Sedan.

En mystisk tilldragelse följde nästan omedelbart efter

denna polemik. Den 19 Augusti på qvällen fann man Blanc ligga sanslös och mörbultad på gatan. Sjelf visste han blott, att han blifvit öfverfallen och slagen. Hvem som begått våldsdådet upptäcktes aldrig; men de "napoleonska idéerna" voro för tillfället hämnade.

I en följd af artiklar i ofvannämda tidskrift framställde Louis Blanc sitt förslag till den sociala frågans lösning genom "Arbetets organisation" (L'organisation du travail). Denna serie utgafs sedan (1840) i bokform. Såsom orsak till det sociala eländet framställdes här den individualism, som i det bestående samhället herskar på det ekonomiska området — allas krig mot alla, konkurrensen. De, hvilka duka under i denna rastlösa kamp för tillvaron individerna emellan, nedsjunka i fysiskt och moraliskt elände; och detta verkar som en hämsko på utvecklingen af samhället i dess helhet. Såsom botemedel mot detta sociala onda betecknade författaren individualismens uppgående i "solidariska förhållanden" genom en omfattande association mellan arbetarne, hvilka skulle aflönas af staten efter en särskild budget. Hvar och en, den mera så väl som den mindre arbetsföre skulle — på det ingen måtte behöfva lida nöd — få ett minimum af lön, motsvarande hvad hvar och en behöfde. (Författaren framkastade den bizarra tanken att, för att kunna beräkna de olika behofven, mäta hvars och ens mage). Sålunda skulle man åstadkomma "den moraliska och materiela förbättringen af allas lott genom allas fria samverkan och broderliga förening".

Genom sin i denna bok framställda lära blef Blanc den moderna statssocialismens fader. Idéen om arbetets organisation genom staten omfattades med hänförelse och blindt nit af stora arbetareskaror i olika länder såsom ett universalmedel mot snart sagdt allt ondt i det menskliga lifvet, medan den å motsatta sidan bekämpades med ett lika så blindt hat. Ännu har icke denna hätskhet hos de motsatta partierna upphört; men många tecken synas häntyda på, att den tid icke kan vara aflägsen, då de socialistiska sam-

hällsteoriernas såväl förtjenster som brister skola granskas och bedömas mera lugnt och oväldigt än nu. Redan i våra dagar ha försök framträdt, å ena sidan att mildra den hittillsvarande socialismens ensidighet, genom sådana modifikationer af densamma, som utan att frångå dess grundtanke lemna större utrymme åt individualismen (t. ex. den tysk-österrikiske nationalekonomen Schäffles system), å andra sidan att befria det nuvarande, på privategendom grundade produktionssättet från de brister, på grund af hvilka socialisterna yrka dess afskaffande (t. ex. katedersocialisternas åsigter). Den europeiska arbetarrörelse, i hvilkens uppkomst Louis Blancs "Organisation du travail" hade en så vigtig del, bragte öfver allt de sociala frågorna under diskussion och förberedde, direkt eller indirekt, deras framtida lösning.

Redan sedan lång tid hade Babeufs, Saint Simons och Fouriers läror slagit rot bland arbetarebefolkningarna i de stora städerna. Men först genom Blancs i detalj utarbetade förslag om nationalproduktionens öfvertagande af staten fingo de socialistiska sträfvandena en bestämd hållpunkt och en — enligt deras anhängares uppfattning — praktisk vägledning för ett genomförande i stort. Från detta ögonblick var Louis Blanc i ordets fulla mening arbetsklassens man.

Det i Frankrike under Julimonarkien herskande politiska systemet — en förmögenhetsaristokrati af 300,000 valberättigade på en befolkning af 36 millioner, med en ärftlig statschef i spetsen, som gjorde sig solidarisk med denna herskande klass — lade, som det syntes, oöfverstigliga hinder i vägen för förverkligandet af äfven de mest anspråkslösa kraf på reformer i arbetarnes och de obemedlade klassernas intresse, för att icke tala om en så oerhörd omhvälfning i sociala och ekonomiska förhållanden som den Louis Blanc och hans själsfränder åsyftade. Dessa måste derför i främsta rummet sträfva till en politisk omgestaltning. Afskaffandet af den ärftliga monarkien och den af en förmögenhetscensus begränsade rösträtten och införandet af republik med allmän rösträtt blef det mål, hvartill de när-

mast syftade. Häruti sammanträffade deras sträfvanden med ett stort antal andras, som ej voro socialister. Julimonarkiens ofolkliga och frihetsfiendtliga politik hade snart skingrat den popularitet, hon en kort tid åtnjutit. Oppositionen — inom hvilken det borgerligt republikanska och det socialistiska elementet tillsammans bildade den venstra flygeln — tilltog derför städse i styrka.

Louis Blancs djupt betydelsefulla och med öfverlägsen talang skrifna *Histoire de dix ans 1830—1840* (5 band, Paris 1841—44) blef det fulländade uttrycket för denna oppositions anklagelser, strider och förhoppningar. Med djup medkänsla skildrade författaren det arbetande folkets lidanden under ett styrelsesystem, som helt och hållet var egnadt att främja den rika bourgeoisiens intressen, de förtviflade upprorsförsök, som arbetslöshet och hungersnöd framkallade hos de stora städernas arbetarebefolkningar, den hänsynslösa stränghet, med hvilken dessa försök undertrycktes af de ledande statsmännen, de tvångsåtgärder, som vidtogos för att upprätthålla ordningen, den spridning de nya lärorna, trots alla hinder, vunno bland massorna. Boken bidrog i ej ringa mån till att undergräfva Julimonarkien och förbereda dess fall.

Från behandlingen af samtidens företeelser öfvergick Blanc till deras förutsättningar i det förflutna och skref sitt stora arbete *Histoire de la révolution française* (12 band, Paris 1846–64). I det första bandet, en inledning till hela verket, följde han den stora revolutionens ursprung tillbaka ända till reformationstidens rörelser. I dessa rörelser skiljer han mellan en individualistisk riktning, som ville, med undanrödjande af kyrkans ofelbara auktoritet, göra den heliga skrift, tolkad efter den troende individens eget samvete, till den enda religiösa auktoriteten, men blott i intresset af individens frälsning och utan att vidröra den yttre samhällsordningen; och en social riktning, enligt hvilken trons lif icke kan förverkligas, utan att den evangeliska jemnlikheten och broderligheten göra sig gällande i samhällslif-

vets alla förhållanden. Den förra riktningen representerades af Luthers och Calvins reformationer, den senare af anabaptisterna m. fl. sekter. Författaren visar, huru Calvins lära om en del menniskors förutbestämmelse till evig salighet och andras till evig fördömelse i grunden upphäfde tanken om menskligheten enhet och med nödvändighet ledde till uppfattandet af äfven de yttre motsatserna inom samhällslifvet såsom anordningar af ett gudomligt godtycke, hvilka menniskan måste underkasta sig, hvarför denna lära i grunden är aristokratisk. Den calvinska reformationens misslyckande i Frankrike berodde derför icke uteslutande på de yttre maktmedel, öfver hvilka katolicismen kunde förfoga, utan äfven på en demokratisk instinkt hos det franska folket, som kände sig frånstött af dessa hårda läror. Men den intellektuella verksamhet, som framkallats af reformationen och de meningsstrider, den föranledde, alstrade en mängd nya idéer, hvilka gjorde sig gällande hos ett stort antal författare i de följande århundradena. Denna andliga rörelse, öfverflyttad från det rent religiösa området till moralfilosofiens och samhällslärans och på mångfaldigt sätt befruktande skönliteraturen, kulminerade i Frankrike i upplysningstidehvarfvet i förra århundradet. Inom denna rörelse framträdde samma motsats som i reformationstidens religiösa rörelse mellan en individualistisk riktning, som tenderade till forskningens och tankens frihet så väl som til politisk frihet, och en social, som ville en frihet, förenad med jemnlikhet och broderskap. Den förras representant var Voltaire, den senares Rousseau. Här framställde Louis Blanc den åsigt om dessa båda store mäns betydelse, som han förut uttalat i den ofvan omnämda artikeln i National. Louis Blanc betonar starkt, att frihetssträfvandet, för att vara sant och verkligt fruktbärande, måste vara förenadt med medvetandet af menskligheten gemensamma ansvarighet; att då de bildade och egendomsbesittande klasserna i ett land blott sträfva att införa fria politiska institutioner men försumma att verka för den stora massans höjande

och att undanröja hindren derför, så kommer eländet inom de lägre samhällslagren alltid i sista hand att göra frihetssträfvandena illusoriska. Den, som sjelf sträfvar till frihet, måste derför, om han vet hvad frihet är, på samma gång sträfva för folkets, för menskligheten sak, se en broder i den okunnige och råe, så väl som i den vise och bildade; ty alla menniskors öden hänga genom ett inre, oslitligt band tillsammans, den enskilde måste stå och falla med slägtet. Denna tanke anknöt han vid evangeliets lära om alla menniskor såsom barn af samme fader och vid Pauli lära om menskligheten såsom en "andlig lekamen", i hvilken alla lemmarne lida när en lider. Denna tanke var den röda tråd, som genomgick hela Louis Blancs verksamhet såsom talare och författare, hans historia om franska revolutionen så väl som hans bok om "arbetets organisation". Med hänsyn till de stora partierna under den stora revolutionen, girondisterna eller bourgeoisierepublikanerna (Voltaires lärjungar) å ena sidan, jakobinerna eller de egentlige demokraterna (Rousseaus lärjungar) å den andra, voro Blancs sympatier afgjordt på det senares sida med hänsyn till principerna, så mycket han än ogillade det under intrycket af den främmande invasionen och det inhemska förräderiet uppkomna jakobinska skräckväldet.

Då två band af detta märkliga arbete utkommit, inträdde förhållanden, som föranledde Blanc att för en tid nedlägga pennan såsom historieskrifvare, för att såsom folkledare sjelf taga verksam del i stora historiska tilldragelser. Det växande missnöjet med det herskande systemet tog gestalt i en omfattande agitation för rösträttens utvidgande. Vid ett möte i Dijon uppträdde Louis Blanc för första gången såsom politisk talare. I gripande, profetiska ord antydde han för de maktegande, hvad som skulle komma, om de framhärdade i sitt motstånd mot folkets berättigade kraf. Det godtyckliga och författningsvidriga förbudet å regeringens sida mot hållandet af en "reformbankett", vid hvilken en meningsyttring skulle afgifvas i rösträttsfrågan, bragte jäsningen till

sin höjd. Omfattande militära försigtighetsmått i Paris ökade blott förbittringen utan att kunna hindra ett uppror. En folkdemonstration, en mot en obeväpnad folkhop till följd af ett missförstånd aflossad gevärssalva, en våldsam gatustrid, först partiel, sedan utbredd öfver större delen af Paris — sådana voro länkarne i den kedja af häpnadväckande tilldragelser, som under loppet af några timmar störtade Ludvig Filips tron. Februarirevolutionen var resultatet af en koalition mellan bourgeoisierepublikanerna och det radikala folkpartiet. Det var det sistnämda, det var framför allt Paris' arbetare, som insatte Louis Blanc i den nyskapade republikens provisoriska regering. Såsom medlem af denna tog han en framstående del i trenne vigtiga åtgärder: införandet af allmän rösträtt, afskaffandet af dödsstraffet för politiska förbrytelser och upphäfvandet af slafveriet i Frankrikes kolonier. Den förstnämda gaf uppslaget till alla den senaste tidens radikala rösträttsreformsträfvanden i Europa. Genom denna åtgärd, som till en väsentlig del var hans verk, har Blanc sålunda utöfvat ett djupt ingripande inflytande på vår verldsdels politiska utveckling.

Hans förhoppningar om att medelst den allmänna rösträtten kunna omedelbart grundlägga en socialdemokratisk republik visade sig deremot vara helt och hållet illusoriska. På ett slags arbetareparlament, som han sammankallat, och som höll sina möten i den upplösta pärskammarens praktfulla palats — Palais du Luxembourg — diskuterades frågan om "arbetets organisation" genom staten, och resolutioner antogos i enlighet med de åsigter, han i sin ryktbara bok om detta ämne uttalat. Försöket att inleda en praktisk tillämpning deraf strandade på motståndet från flertalet af Blancs kolleger i regeringen och på en kompakt opininon bland medelklassen. De nationalverkstäder, som denna regering inrättade — för att i någon mån tillmötesgå arbetarnes anspråk och åtminstone till någon del afhjelpa den af den senaste politiska omhvälfningen med ty åtföljande rubbningar i affärsverksamheten föranledda arbetslös-

heten — kunde Blanc ej erkänna såsom en tillämpning af hans förslag. De voro, menade han, anordnade i allt för liten skala och i allt för ovigtiga yrkesgrenar för att kunna bära sig i täflan med den kapitalistiska storindustrien, och kunde derför endast medföra förlust för staten samt tjena till att bringa hans förslag i misskredit.

Den socialistiska rörelsen, som, efter Februarirevolutionen, i Paris djerft rest hufvudet, och hade sin främste målsman med i regeringen, väckte farhågor icke blott inom den förmögna medelklassen, utan äfven hos den franska landsbygdens till en öfvervägande del af små sjelfegande jordbrukare bestående befolkning. Valen till nationalförsamlingen gåfvo en pluralitet, som visserligen var för republiken men för öfrigt till sina tendenser öfvervägande konservativ. Dermed var Louis Blancs öde besegladt. Redan i Mars hade den radikala arbetarebefolkningen i Paris, för att förekomma en hotande reaktion, gjort en stor demonstration för att tvinga den provisoriska regeringen att afgå och öfverlemna diktaturen åt Louis Blanc; men planen hade strandat på det bestämda motståndet af Blanc sjelf, som för ingen del ville gifva anledning till ett borgerligt krig. Den 15 Maj egde åter en socialistisk demonstration rum. En folkmassa ville med våld upplösa nationalförsamlingen. Louis Blanc mötte hopen med dessa förebrående, bestraffande ord: "Olycklige, I störten republiken!" Då han icke förmådde göra sig hörd i tumultet, skref han på en pappersslapp dessa ord: "I folksuveränitetens namn, i det ords namn, som skall blifva verktyget för eder tillkommande befrielse, besvär jag eder att draga eder tillbaka och lemna nationalförsamlingen fri i sina öfverläggningar." Dessa ord uttrycka Blancs ståndpunkt gent emot alla sådana försök. Han beklagade den utgång valen fått. Men man måste respektera den representation, landet genom den allmänna rösträtten gifvit sig. Erkännandet af ett mindretals sjelftagna rätt att upphäfva sig mot densamma, under förevändning af att genomföra vigtiga reformer, skulle göra all styrelse

omöjlig. Sina egna idéer ville han på öfvertygelsens väg göra till folkets flertals; till dess detta skett, måste han och de med honom lika tänkande tåligt vänta. Men till en sådan resignation kunde flertalet af hans anhängare icke besluta sig. De upproriska demonstrationerna gjordes i hans idéers namn och i början under yrkande på att han skulle sättas i spetsen för styrelsen; icke underligt då, om man under en så upprörd tid sköt skulden för dem på honom. Så skedde ock med attentatet den 15 Maj. Förbittringen mot honom var inom bourgeoisien så stor, att han, då han på aftonen samma dag skulle bevista ett sammanträde af nationalförsamlingen, blef vid ingången till parlamentshuset öfverfallen af några personer, som ville mörda honom, och räddades blott genom några af sina kollegers mellankomst. I enlighet med hela sin karakter mindre tänkande på sig sjelf än på andra, besteg han — nyss undsluppen mördarnes händer, med sönderrifna kläder och blodigt ansigte — talarstolen för att vitna till förmån för sin vän Barbès, som skulle ställas under åtal för delaktighet i dagens tilldragelser. Louis Blanc blef sjelf anklagad för att vara den egentlige upphofsmannen till desamma. Församlingen vägrade för denna gång sitt bifall till åtalet mot honom.

Det inbördes kriget, som Blanc förgäfves velat hindra, kom omsider. Det fruktansvärda Juniupproret, framkalladt af de öfverspända men grymt svikna förhoppningar, som Februarirevolutionen och republikens proklamerande framkallat hos Paris' arbetarebefolkning, och detta upprors blodigt stränga undertryckande inledde en långvarig reaktionsperiod i Frankrike och Europa. Förbittringen mot Louis Blanc blef nu större än någonsin. Detta uppror hade sin rot i socialistiska åsigter hos arbetarne. Louis Blanc var socialismens erkände målsman i Frankrike; alltså: Louis Blanc var upphofsman till juniupproret. Huru mycket man än må ha att anmärka mot riktigheten af denna slutsats — i partihatets ögon var den ovedersäglig. Då man dock icke kunde direkt inveckla honom i junidagarnes tilldragelser,

förnyade man anklagelsen för delaktighet i attentatet mot nationalförsamlingen den 15 Maj. Hans fiender hade beslutit hans undergång. Förgäfves sökte hans vänner förmå honom att fly för att undgå att blifva häktad. Han hade ju icke begått något brott och behöfde icke fly, menade han.

En af hans afgjordaste politiske motståndare, mr Daragon, stälde nu till honom samma uppmaning.

"Den afton", sade han, "då jag såg er, knappast undsluppen mördarnes händer, komma till tribunen för att vitna till förmon för er vän Barbès, egnade jag er en vänskap, som jag beder er antaga. Min vagn väntar er vid församlingens port; om ni har förtroende till mig, så kom!"

Hvad vännernas råd icke kunnat uträtta hos honom, det gjorde farhågan att såra en så högsinnad motståndare genom ett afslag, hvilket skulle ha sett ut som ett orättvist misstroende. Han följde mr Daragon och blef räddad. Han öfvergick först belgiska gränsen och begaf sig sedan till England. Ett faktum, som nästan kan synas otroligt, men som vitnar om huru långt partihatet kan gå, är, att Louis Blancs namn, såsom den föregifne anstiftarens af borgerligt krig, i Paris uppslogs på skampålen. Men arbetarebefolkningen, hos hvilken detta namn fortfarande lefde i ett älskadt minne, begrafde pålen under ett berg af blommor.

Tjugutvå år tillbragte Blanc i landsflykt — för det mesta i England. Under denna tid afslutade han den Franska Revolutionens Historia och offentliggjorde genom Paristidningen "Temps" en serie af bref öfver de politiska förhållandena, sederna och lefnadssättet i England, hvilka sedan utkommo i bokform *(Lettres sur l'Angleterre)*.

Efter kejsardömets fall återkallades han ur sin landsflykt (Sept. 1870). Den 31 Oktober erbjöd det radikala folkpartiet honom åter diktaturen. Nu, såsom alltid, afskyende blotta tanken på att föranleda ett inbördes krig — i synnerhet nu i fiendens åsyn — tillbakavisade han detta anbud. Sedermera invaldes han i nationalförsamlingen med mer än 200,000 röster. Huru mycket än den ur valen i

början af 1871 framgångna reaktioinära nationalförsamlingen och dess politik voro honom motbjudande, och huru mycket han än gillade krafvet på en kommunal sjelfstyrelse för Paris, tillbakavisade han han all gemenskap med kommunupproret. Sedan Frankrike var en republik med allmän rösträtt, borde hvarje samhällsreform genomföras på fredlig och laglig väg och genom den allmänna rösträtten — detta var och förblef hos honom en orubblig grundsats. Men han arbetade sedan alltjemt outtröttligt på genomdrifvandet af en allmän amnesti för deltagarne i detta uppror, och han såg slutligen sina bemödanden krönas med fullständig framgång. Han valdes fortfarande, ända till sin död, till medlem af deputeradekammaren, der han tillhörde den yttersta venstern.

Hans hustrus och hans broders — estetikern och konstkritikern Charles Blancs — nästan samtidigt inträffande död försänkte honom i djup sorg. Allt ifrån denna tid voro egentligen de personliga band, som fäst honom vid lifvet, brustna. Hvad som hädanefter höll honom qvar var endast och allenast känslan af hans pligter mot det allmänna. Ända till sitt lifs sista stund förblef han obetingadt hängifven folkets och menskligheten sak. Ännu under sina sista dagar arbetade den af sjukdom svårt plågade, sjuttioettårige gubben på en bok till förmån för dödsstraffets afskaffande. Han dog i December 1882 och begrafdes på statens bekostnad med stora ärebetygelser. Hans liktåg följdes af en ofantlig menniskomassa, och flere af Frankrikes berömdaste män talade vid hans graf.

Kännetecknande för Louis Blanc var en hög grad af oegennytta och en sällspord högsinthet. Ingenting var honom så motbjudande som att i meningsstriderna för dagen bruka såsom vapen personliga anfall. Sjelf nedlät han sig aldrig till någonting dylikt. Sällan har väl någon statsman så älskat folket som han, och med en så varm sympati, ett så rent menskligt deltagande omfattat den lidandes, den fattiges, den förtrycktes sak. Hans socialreformatoriska sträf-

vanden voro för honom icke blott en förståndets sak, utan äfven och lika så mycket hjertats; och just derför voro dessa sträfvanden egnade att tilltala äfven sådana, som ej delade hans teorier. Föreningen af en hög grad af hjertats godhet med ett skarpt och klart förstånd gjorde hans personlighet till en af de mest sympatiska. I nära samband med den framstående plats, som hos honom känslan intog vid sidan af förståndet, stod äfven hans religiösa ståndpunkt. Han var en afgjord motståndare mot vår tids, i synnerhet på den i politiskt och socialt hänseende radikala sidan, så mycket utbredda materialistiska riktningen. Han höll starkt på läran om odödligheten och om en stundande återförening mellan beslägtade själar. Denna öfvertygelse betonade han ofta och starkt vid de åminnelsetal, han höll vid aflidne vänners och meningsfränders grafvar.

Denna odödlighetstro stod hos honom i innerlig förening med det djupt kända sambandet mellan föregående och efterföljande slägtled — ett samband som man annars så ofta beskyller de radikala samhällsförbättrarne för att förneka — med det djupt rotfästa medvetandet om andens makt öfver de yttre förhållandena, om den makt, som hvarje sann och djup tanke, hvarje ren och stark vilja utöfvar öfver samtid och efterverld.

Kanske skall man ock en gång i någon mån på honom sjelf tillämpa — åtminstone med afseende på hans innersta syfte, om också ej på hans speciella teorier — dessa hans egna sköna ord:

"Publicisterna, filosoferna, historieskrifvarne, skalderna äro i högsta grad *handlingens män*. Hvad — att upplysa själarne, är icke det att handla; och när man erkänner blixtens handlingskraft, skall man då förneka solens? Det är för öfrigt icke efter deras omedelbara verkan, som man bör mäta vigten af fullbordade fakta. När allt kommer omkring, är det ändå tanken som sätter verlden i rörelse. Derför äro jordens sanne mäktige de, hvilkas idéer skapa de ting som skola komma, de hvilkas ande gestaltar kom-

mande generationers lif. Nutidens verklige herskare äro de, hvilka danat den, då den ännu var framtid. De lefvande, hvilka man lyder, göra, när de befalla, ofta ingenting annat än utföra, sig sjelfve ovetande, de tysta buden af vissa döde, och jag känner tänkare, hvilka styra menniskorna mera enväldigt ur djupet af sin graf, än den mest absolute bland monarker någonsin gör från höjden af sin tron."

2.

Karl Marx.

Gamla, djupt inrotade missförhållanden undanrödjas icke på en dag. Hvarje verkligt framsteg är frukten af en långsamt framskridande utveckling. Men medkänslan med de lidanden, som följa af sakernas bestående ordning, och harmen öfver den fördomsfullhet och sjelfviskhet, som motsätta sig ett reformerande af denna ordning, egga stundom varmhjertade och energiska vänner af framåtskridandet till djerfva försök att förkorta utvecklingsprocessen och komma på en genväg till målet. Dessa försök misslyckas alltid; men de, som göra dem, ha icke derför lefvat och verkat förgäfves. Deras otålighet har varit en väl behöflig motvigt mot andras köld och likgiltighet. De ha gifvit impulser, som blifvit fruktbärande för den följande utvecklingen, och sålunda varit vägbrytare för nya och bättre tillstånd. Till sådana vägbrytare måste man, enligt vår öfvertygelse, äfven räkna Internationalens hatade och fruktade chef.

Karl Marx föddes i Köln 1818 och var son af en judisk fader och en kristen moder. Vid universiteten i Bonn och Berlin egnade sig den sträfsamme och af naturen rikt begåfvade ynglingen åt filosofiska och juridiska studier och ämnade välja universitetslärarens kall. Men djupt gripen af de frihets- och jemlikhetsidéer, hvilka, trots alla försök att undertrycka dem, i början af 1840-talet vunnit stort insteg i Tyskland, beslöt han att i stället egna sig åt publicistisk verksamhet för att så mycket mera kunna arbeta för dessa idéers utbredande. Han bosatte sig derför i sin födelsebygd och blef 1841 medarbetare i samt 1843 hufvudredaktör för Rheinische Zeitung. Då denna redan 1842 på grund af sina radikala tendenser indrogs, begaf han sig till Paris, der han ifrigt egnade sig åt studier af ekonomi-

ska och sociala frågor samt jemte Arnold Ruge utgaf den radikala tidskriften "Deutsch-Französische Jahrbücher", men snart blef han på den preussiska regeringens begäran förvisad ur Frankrike och begaf sig till Bruxelles. Han sökte bringa till stånd en internationell förening i socialistiskt syfte af arbetare i alla länder. Första idéen härtill tillägger han sjelf en fransk qvinna, Jeanne Derouin. Ett förberedande försök härtill var det i London under Marx' ledning hållna mötet 1847, hvars resultat blef det af Marx i förening med Engels uppsatta och följande år offentliggjorda "kommunistiska manifestet", hvilket ej, såsom man skulle kunna sluta af namnet, åsyftade fullständig egendomsgemensamhet, utan fast mera gick ut på att produktivsmedlen borde göras till samfäld egendom, men det som enhvar erhöll för sitt arbete vara privat egendom, d. v. s. detsamma som sedermera förblifvit den radikala socialismens program. 1848 skulle en allmän arbetarekongress hållas i Bruxelles; men denna plan omintetgjordes genom de politiska omhvälfningarna samma år. Efter Februarirevolutionen begaf sig Marx till Paris. Efter revolutionen i Berlin återkom han till Köln och utgaf "Neue rheinische Zeitung" samt tog en liflig del i kampen för grundläggandet af ett demokratiskt samhällsskick i Tyskland. Efter reaktionens seger följande år måste han åter lemna fäderneslandet — denna gång för alltid. Efter en kort vistelse i Paris bosatte han sig i London, lefde flere år i den djupaste tillbakadragenhet och lät blott höra af sig genom sina korrespondensartiklar i den amerikanska tidningen "Newyork Tribune". Under denna tid förberedde han det arbete, genom hvilket han blef den radikala socialismens egentlige vetenskapsman och teoretiker — *Das Kapital* (1:sta upplagan Hamburg 1867), af hvilket blott första delen utkom under författarens lifstid, men den andra är färdig i mannuskript och snart lär komma ut.

Uti detta arbete, der han vetenskapligt utvecklar och motiverar sina redan i det "kommunistiska manifestet" framstälda åsigter, underkastar han från socialistisk stånd-

punkt den hittillsvarande politiska ekonomien en kritik, hvilken på samma gång blir en kritik af det "kapitalistiska" samhället. På anklagelsen, att socialismen vill upphäfva privategendomen hade han redan i ofvan nämda manifest svarat: "I edert samhälle är privategendomen upphäfd för nio tiondedelar af dess medlemmar. Den existerar just derigenom, att den ej existerar för de nio tiondedelarne. I förebrån oss således, att vi vilja afskaffa en egendom, hvilken förutsätter såsom sitt nödvändiga vilkor, att det ofantliga flertalet är utan egendom." Detta utvecklade han nu i detalj, visade huru från en tidigare form af hushållning, der de, som producerade, sjelfve voro egare af produktionsmedlen, det kapitalistiska samhället småningom uppkommit genom arbetsfördelningen, maskinerna, samfärdselns vidgande och underlättande å ena sidan, undertryckandet af de gamla med egna produktionsmedel utrustade arbetsklasserna å den andra. Egendomen, säger han, blifver först derigenom kapital, att man kan öka den medelst tillgodogörande af andras arbete. Detta förutsätter tillvaron af en klass af personer, som, sjelfva utan egendom, måste, för att kunna lefva, utlega sin arbetskraft åt andra. Till följd af folkökningen och behofvens stigande i jembredd med kulturen å ena sidan, konkurrensen mellan de kapitalistiska producenterna, som tvingar enhvar af dessa att söka sälja så billigt som möjligt, å den andra, blifver arbetslönen öfver hufvud taget ej mer än hvad som behöfves för de dagliga behofvens tillfredsställande och lemnar intet öfverskott för fall af sjukdom, ålderdom och industriella kriser med deraf uppkommande arbetsbrist eller för barnen, om de förlora sina försörjare, innan de kunna sörja för sig sjelfva. Genom alla dessa tillfälligheter kastas ständigt ett större eller mindre antal individer nedanom den egentliga arbetsklassens nivå och bildar en samhällets pariasklass, de egentliga elända. Tillvaron af en sådan klass af menniskor, som, till följd af sitt läge, ständigt måste vara redo att åtaga sig arbete på nästan hvilka vilkor som helst, är — likasom den är en

frukt af arbetarnes osäkra ställning i allmänhet — sjelf i sin ordning ett stort hinder för förbättrandet af deras ställning. Denna jernhårda lag, som i allmänhet inskränker arbetslönen till hvad som kräfves för de dagliga behofven, kan, enligt Marx, icke undgås med mindre än att produktionsmedlen (jorden, maskinerna m. m.) blifva samfäld egendom, hvilket den moderata delen af hans skola tänker sig skola ske genom en expropriation mot ersättning under en längre eller kortare öfvergångstid. Ett sådant afskaffande af det privata kapitalet är, betonade han ständigt, icke det samma som afskaffandet af privategendomen: tvärtom, just derigenom skall det blifva möjligt för alla att genom sitt eget arbete förvärfva privategendom. Marx betraktade det nuvarande kapitalistiska samhället med dess allt längre gående hopande af produktionsmedlen på ett fåtal innehafvare, och sammandragande af arbetarne i talrika skaror i de stora industriella centrerna, såsom ett nödvändigt genomgångsstadium från den gamla splittrade privathushållningen med dess produktion i smått och med små medel till framtidens socialistiska samhälle. Han betraktade Englands utveckling såsom typisk för det kapitalistiska samhällets uppkomst och utveckling och lade derför framställningen af de engelska fabriks- och arbetareförhållandena till grund för sin kritik af detta samhälle. För detta ändamål hade han anstält betydande detaljforskningar öfver den engelska arbetsklassens historia från Medeltiden ända till våra dagar.

Sedan ingången af 1860-talet började han åter praktiskt, såsom agitator, ingripa i arbetarerörelsen. Planen till ett internationelt förbund mellan alla länders arbetare, hvilkens förverkligande fördröjts genom den revolutionära rörelsen 1848 och de nationalitetsstrider, den hade i sitt följe, samt genom den derefter inträdande reaktionen, upptogs nu åter. Den 28 September 1864 konstituerades i London den Internationella arbetareföreningen, vanligen blott kallad Internationalen. Karl Marx var medlem (för Tyskland) af dess generalråd och tillika dess sekreterare. Han blef nästan

från början den ledande själen i detta samfund, som genom den del det hade i en mängd arbetsinställningar i stor skala i olika länder, och genom den del det misstänktes hafva i det parisiska kommunupproret, det spanska kantonalsistupproret m. fl. omstörtningsförsök ådrog sig ett så våldsamt hat å de egendomshafvande klassernas och en så ihärdig förföljelse å regeringarnas sida. Men under år 1872 visade sig en splittring, och förbundet delade sig i tvänne skilda partier, centralisterna (Marx' anhängare) och federatisterna. Sedan dess kan Internationalen såsom samfund faktiskt anses upplöst. Marx' personlighet var icke heller särdeles egnad att blidka och återförena söndrade sinnen. I motsats till Louis Blancs blida och vänliga väsende var Marx sluten, sträf och befallande, hans uppträdande och ton bittert polemiska. Under de senaste åren hörde man ej mycket talas om Marx. Han afled i Mars detta år.

Nationalekonomerna af den liberala skolan sökte länge tiga ihjäl Marx' "Das Kapital". Men skriftställare sådana som A. Schäffle och E. Laveleye* hafva erkänt denna bok som ett vigtigt inlägg i den sociala frågan. Schäffle har med erkännande af arbetets förtjenster kritiserat det i åtskilliga punkter och särskildt sökt visa ohållbarheten af det sätt, hvarpå Marx vill tillmäta hvars och ens del i afkastningen af samhällets arbete, efter hans antal arbetstimmar, samt föreslagit modifikationer i Marx' teori, hvilka enligt hans tanke skulle fylla de egentliga luckorna i densamma. På den senaste tiden har en ny socialistisk skola uppstått och, i synnerhet bland Frankrikes arbetare, vunnit stor utbredning, hvilken i principen enig med Marx i fråga om produktionsmedlens förvandling till kollektivegendom såsom mål, tillika strängt fasthåller lagen om en gradvis fortgående utveckling, hvilken icke medgifver några språng.

Det kan synas förvånande, att Marx, som så afgjordt höll på den historiska kontinuiteten och betraktade

* Laveleye torde vara känd äfven i vårt land, icke så Schäffle, hvarför vi nämna att han beklädt platsen af finansminister i Österrike.

det närvarande kapitalistiska samhället såsom ett nödvändigt utvecklingsskede för att komma till framtidens socialistiska samhälle, kunde föreställa sig, att sistnämda öfvergång kunde ske nära nog med ens, då likväl öfvergången från den äldre, enklare, individualistiska hushållningen till den kapitalistiska skedde så långsamt och småningom, samt att han kunde hysa en så stor förbittring mot detta öfvergångsstadium. Men orsaken är lätt funnen. Marx kände det sociala eländet icke blott genom böcker eller hörsägen. Han hade sett det på för nära håll för att icke personligen på det djupaste röras och uppskakas deraf. Man märker detta, då man i hans bok läser t. ex. skildringarne om en del engelska arbetares hungerdiet, om barns öfveransträngande i fabriker m. m. Han är visserligen mycket fåordig i sina beskrifningar; men sättet, hvarpå han beskrifver, talar så mycket mera. Man märker, huru en dämpad men koncentrerad vrede mot ett samhälle, som låtit så många menskliga existenser offras för ett fåtals förfinade kultur, går såsom en dold undervattensström under den skenbart lugna historiskkritiska framställningen. Det var denna fina ömtåliga mensklighets- och rättskänsla som lade passionens glöd i hans socialreformatoriska sträfvanden, som kom honom att i fråga om bekämpandet af det bestående nästan anse det omöjliga möjligt och vilja otåligt springa öfver de mellanliggande stadierna för att genast komma till målet. Men denna känsla borde ock vara egnad att — till och med i motståndares ögon — kasta ett försonande ljus öfver den stränge partimannens, den hänsynslöse agitatorns kärfva och vid första blicken så föga tilldragande gestalt.

Gammalt och nytt inom literaturen.*

I brytningstiden.

af

Fritz Krook.

Framåt! den unga tidens lösen är!
Hvad stilla står förmultna skall och ramla
Men allt, som lifvets frö inom sig bär,
Till nya former bildar om de gamla.
B. E. Malmström.

Så somnar det lyckliga folket
På dryckjom och minnen in
Och vaknar med slappa tankar
Och hugstort drömmande sinn.
A. U. Bååth.

Ungdomen från 1840—60-talen. Skandinavismen och studentmötena. — En ungdomens skald vid början och slutet af sin bana.

När det gäller att klargöra en enskild persons karakter, kan det stundom hafva fullt ut lika stor betydelse att få veta hvad denna person *icke* velat och *icke* kunnat, som trots någonsin att få lära känna hvad han verkligen velat och

* Vi fortsätta härmed den serie som börjats af A. Haraldson (om Wirsén) och Geijersstam (om Strindberg), i det vi lemna plats åt några mera genomförda iakttagelser om uppkomsten af de senare årtiondenas literatur.

lyckats uträtta. Detsamma gäller helt naturligt äfven i fråga om karakteristiken af en hel tidsålder, lika som vid jemförelser de olika tidsskedena mellan. Af denna anledning kan det äfven hafva sitt intresse att efter hand söka studera strömningarne inom den senast gångna mansåldern hos oss, ehuru denna generation eljest otvifvelaktigt varit en bland de på initiativ och handlingskraft mest utarmade, som någonsin lefvat i vårt land.

Hon har varit med om ett storverk, till hvilket vi längre fram skola återkomma; men hurudana tedde sig väl de omedelbara följderna af detta! För öfrigt har hon fört ett temligen kontemplativt lif, och det torde just icke för den framtida historieskrifvaren kunna komma att möta några så synnerligen stora svårigheter att uppvisa hvilken stor lucka denna andliga overksamhet lemnat i vår utveckling. Bevisen derför ligga nämligen i de allra flesta fall temligen nära till hands.

Det är en sanning, för hvars giltighet man icke ens lär behöfva felaktigt åberopa Madame Staëls auktoritet, den nämligen att literaturen alltid är ett troget uttryck för den samtida anden inom samhället. I vår literatur från denna tid skulle vi således kunna se huru själslifvet gestaltat sig inom denna generation. Men som literaturen sjelf alltid har sina ovilkorliga förutsättningar i det yttre lifvets företeelser, i den slägtets gemensamma utveckling, ur hvilken den sprungit fram, så torde det icke vara ur vägen att i detta sammanhang äfven se till huru denna utveckling gestaltade sig under och närmast före den tid, hvarom här är fråga.

Åtskilliga tecken tyckas nu redan börja antyda, att vi skulle stå vid öfvergången till ett nytt skede af vår literära utveckling. Allt hitintills åtminstone hafva emellertid olägenheterna af den närmast föregående tidens brist på sjelfständigt lif allt som oftast gjort sig gällande. Den allt sedan medlet af detta århundrade vår literatur beherskande bristen på originalitet i tankar och uttryckssätt låter sig ännu allt

som oftast spåras, äfven i åtskilliga af våra mest modernt anlagda diktalster.

Den sanna originaliteten kan heller icke förekomma annat än i förening med entusiasmen för en klart fattad uppgift. Der icke entusiasmen för en stor sak och ett högt mål besjälar vår skapande förmåga, der kunna vi just heller icke något synnerligen stort uträtta. Men ungdomen, invänder man, ungdomen från denna tid måste väl åtminstone likasom ungdomen under alla tider hafva haft nog af den varan. Ja, det är verkligen sant, att denna tidsålder ingick under en ungdomlig begeistring, hvartill endast högst få andra tidsåldrar kunnat uppvisa något motstycke. Men så blefvo de ungdomliga entusiasterna gamla, utan att hafva kunnat förverkliga sina drömda ideal; så tillkommo samtidigt andra missgynnande omständigheter, och allt detta slutade med att efterlemna en förstämning, för att icke säga en förslappning, som nu hotar att öfverflytta bristen på skapande originalitet äfven på den nu i lifvet först utträdande generationen, så vida icke dess förinnan i en lycklig stund någon särskild uppryckande händelse skulle tillstöta och verka en något större lifaktighet.

Den närmast föregående tiden hade burit en öfvervägande estetisk indolent prägel, och det icke minst i Norden. Med 1840-talet tycktes så handlingens tid åter vara kommen. De vidt gående rörelser, som slutligen togo utbrott i februari-revolutionen i Frankrike och nära samtidigt med denna i så många andra större och mindre folkrörelser, hade alla en rent praktiskt national anstrykning. Hit till de nordiska landen hunno de redan tidigt, och här aflade de af sig den s. k. skandinaviska politiken.

Det är ett kännetecknande drag hos denna rörelse, att det företrädesvis var ungdomen, som tog den om hand och förde den framåt. Den skandinaviska politiken var, som hvar man vet, i främsta rummet studentpolitik. Många och det icke minst bland dem, som då sjelfva voro med om att göra denna politik, rycka nu på axlarne åt den. Men

detta hindrar dock icke, att den skandinaviska politiken, så ofullgången den än blef, fick sina vidt gående följder för hela Europa, och hade kunnat få ännu större och vidare, om den hållit hvad den en gång lofvade. Särskildt gäller detta för Danmarks vidkommande; men Danmarks sak skulle ju då också vara hela den skandinaviska Nordens! Icke utan skäl har sålunda en känd dansk författare och journalist,* som lefde med på den tiden, sedermera en gång yttrat, att den dag Peter Hjort Lorentzen i Slesvigska ständerförsamlingen 1842 först talade danska och fortsatte dermed i trots af presidentens och de tysksinnades bland ledamöterna protester, började han också att skaka på Louis Napoleons tron redan tio år innan denna ännu var rest. — Redan detta lemnar en tillräcklig antydan om hvad denna rörelse i sin fullbordan möjligen skulle förmått åstadkomma.

För oss svenskar fick denna skandinaviska politik inga praktiska följder utom för de jemförelsevis få enskilda, hvilka gingo att såsom frivillige i första dansk-tyska kriget infria det högtidliga löfte Orla Lehmann under andra studentmötet midsommardagen 1845 i ridhuset på Christiansborgs slott förestafvade hela den der församlade nordiska ungdomen, och till hvilket de då svarat ett jublande och flerfaldiga gånger upprepadt: ja! För norrmännnen torde de praktiska följderna af hela denna rörelse hafva blifvit af en än mindre betydelse

Såsom moraliskt inverkande på hela riktningen af denna ungdoms fortsatta utveckling har rörelsen dock otvifvelaktigt varit af stor betydelse. Men der nu rörelsens eget resultat, såsom hos oss, blef rent negativt, der måste också utvecklingens resultat blifva det.

Vi upprepa det: den skandinaviska politikens, studentmötenas betydelse har otvifvelaktigt varit vida större än hvad man nu vill låtsas om. Båda dessa företeelser hade väckt en liflig och odelad genklang öfverallt i vårt land

---

* M. Goldschmidt: Livs Erindringer og Resultater, I sid. 330.

och deras idé beherskade fullständigt ungdomen, som väntade sig något stort af denna idés förverkligande. Man behöfver endast påminna sig det mottagande studenterna på dessa färder rönte af alla samhällsklasser öfver allt hvar de drogo fram i vårt land. Och man behöfver ytterligare endast påminna sig, att det var det andra i ordningen af dessa studenttåg, som först lät vårt folk veta, att det egde en skald sådan som Talis Qualis. När den 27-årige studenten C. Strandberg vid festen på Lundagård steg upp i talarstolen och började deklamera sitt *Vaticinium* för Finland, var han ännu okänd för de fleste; när han steg ned derifrån, efter att två gånger under stormande jubel hafva måst upprepa den härliga sången, var han en skald, känd af hela Norden. Det är kännetecknande nog att nu läsa huru den gamle Arv. Aug. Afzelius på sitt visserligen något senila, men dock ovilkorligen tilltalande språk berättar om denna tilldragelse. — Den hänförelse, skrifver han i sin dagbok från denna färd, som, så olika alla andra bifallsyttringar, härvid bemäktigat sig den stora folksamlingen på Lundagård, märktes först uti en minuts graflik tystnad; men utbröt sedan i ett nästan hemskt bifallsrop, så som ett åskslag. — Och tårarna trädde dervid i den gamles ögon, och de runno nog äfven den aftonen utför många andra både yngres och äldres kinder.

Men studentmötenas idé förverkligades aldrig. Misstänksamheten och splitet kommo snart emellan. Man började tycka, att det i grunden endast skulle blifva till gagn för danskarne, om något komme att i den vägen verkligen göras, utan att man dervid brydde sig om att taga i betraktande huru helt naturligt detta måste falla sig, all den stund ju danskarne då såsom ännu i denna dag voro de närmast hotade. Det kan väl vara sant, att danskarne till fromma och fördel för sitt land sökte detta förbund, men så är det också lika sant, att man från svensk sida var till och med ännu ifrigare att lofva, än hvad de voro att bönfalla. Äfven från dansk sida höjde sig röster, som varnade

för att gifva dessa demonstrationer en i öfvervägande grad politisk karakter. När Afzelius uppvaktar Christian VIII i Köpenhamn, spörjer konungen försigtigt: Der er vel ikke noget politisk i disse Studentbevægelser? Hvarpå A., som i förtjusningen öfver att vid alla dessa fester få spela rollen af patriark är färdig att acceptera rörelsens längst gående konseqvenser, nu långt ifrån att förneka detta endast undvikande svarat, att det vid ett ungdomsmöte, sådant som detta visst kan hända, att sjelfva folken väckas till ett lifligare deltagande för hvarandra och till inbördes kärlek. Sjelfve Ploug lade ju, då han vid det första studentmötet i Upsala 1843 uppmanade de närvarande att bevisa sin tro med sina gerningar, en hufvudsaklig vigt vid den rent andliga och literära förbindelsen folken emellan. Lika så hördes ju till och med på det stormiga mötet 1845 i Christiansborgs rådhus en åldrig dansk man varna ungdomen för att ställa den skandinaviska enhetsidén i tjenst hos andra (politiska) idéer. Men honom svarade då O. P. Sturzen-Becker å den svenska ynglingaskarans vägnar med en braskande skål för allvar i glädjen, för handling vid sidan af ordet, för dristig handling, för handling utan rast och ro!

På det sättet fortgick det sedan allt jemt. Talaren måtte nu heta Sturzen-Becker, Siljeström eller Sohlman, så sparades det aldrig på de stora löftena, lika litet när man åter befann sig på egen botten, som der borta i det främmande landet; och helt visst gingo också alla dessa löften då ur fullt uppriktiga hjertan. Men sedan kom uppvaknandets stund, Högst litet af det myckna man lofvat blef hållet; intet i stort. När den högt spända entusiasmen på detta sätt gäckades, måste den nödvändigtvis efterträdas af misströstan och liknöjdhet, om icke af något än värre. Detta var också hvad som nu skedde, och under tiden hade andra tungt vägande inflytelser äfven gjort sig gällande.

Sedan den ungdom, hvilken först åtagit sig dessa dyra förpligtelser, efter ett par årtionden kommit till inflytande i staten och de stora folkrörelserna i Polen och Danmark

vid början af 1860-talet åter riktade folkens bedjande blickar mot det för sin ridderlighet så vidt och bredt omtalade Sverige, då var redan mycket förändradt. Visserligen höll man möten och ställde till banketter eller bjöd, såsom vid det stora börsmötet den 1 mars 1863, polackarne en fristad i Sverige, bjöd dem broderlighet, förtroende och lugn. Men vid dessa bjudningar fick det också i det närmaste stanna. Icke ens den chevalereske Carl XV:s kända offervillighet — och kanske bör man äfven tillägga: äfventyrslystnad i bättre mening — förmådde drifva det längre. Handlingens män blefvo svenskarne då lika litet som förut.

Kunde detta väl undgå att verka nedstämmande på den bättre delen af nationen? Det berättas, att excellensen Manderström vid ett visst tillfälle skall hafva med en vitz bortförklarat betydelsen af ett Carl XV:s till danske ministern baron Schéel-Plessen formligen gifna löfte. Men kunde väl den gamle diplomaten lika lätt vitza bort det obehagliga intryck alla dessa omkastningar ovilkorligen måste göra hos det folk, med hvars ära och ordhållighet man på sådant sätt kastade boll. Det kan vara tvifvel underkastadt, eller rättare: det kan numera icke vara tvlfvel underkastadt, hvilken den materiela skadan eller det materiela gagnet skulle blifvit för vårt land, derest Sverige vid detta tillfälle aktivt uppträdt till Danmarks förmån, som det ju så ofta var lofvadt; men hvad som är säkert är, att vårt folk då skulle hafva sluppit ifrån den förödmjukande känslan af att ingenting hafva velat göra. Då jag för ej så länge sedan förde denna sak på tal med en person, som på den tiden tog liflig del i den skandinaviska rörelsen, svarades det mig också: Väl var studentrörelsen på 1840-talet endast ett entusiasmeradt uttryck af en för tillfället hos nationen rådande stämning; men hvad som är säkert är, att något 1864 verkligen officielt lofvades och lika offentligen bröts. — Tiderna hade, som sagdt, förändrats.

Och hvar finna vi nu t. ex. Talis Qualis? Han sjunger icke mera de förtryckta folkens sak; i stället manar han

till att iakttaga försigtighet gent emot de politiska flyktingar, som här söka en fristad, äfven om den allmänna folkrätten dervid skulle komma att sitta emellan något litet. Och när han så från olika håll, bl. a. af en insändare i "Aftonbladet", hvilken i en varmt skrifven artikel påminner honom om hans förflutna och undertecknar sig "En akademisk medborgare" (B. E. Malmström?), får mottaga förebråelser härför, skall han, enligt hvad man hört det berättas af personer, som vid den tiden stodo öga mot öga med honom, hafva svarat undvikande med att tala om huru som all förhäfvelse i grunden är opoetisk! Den sköna triumfen på Lundagård tjugo år tidigare skulle då endast varit lönen för en opoetisk förhäfvelse!

Den förr för frihet och menniskorätt svärmande sångaren har nu fullt tagit sitt förnuft till fånga, som det plägar heta. Han har blifvit "förståndigare med åren". Men kan man icke också hos honom vid detta skede af hans lif iakttaga lika som en viss mattning i den originela skaldeverksamheten, hvilken icke viker, förr än han mot slutet af sin lefnad åter fattar i den kraftigt tonande lyran och ännu en gång låter henne klinga i några djupt gripande svaneackord?

Det är emellertid endast att befara det den utvecklingsgång, genom hvilken Pansarsångernas skald slutligen fördes till att ända sin bana såsom den ansvarige ledaren af vår officiella tidning, i grunden var allt för typisk för en stor del af den tidens ungdom. Den förslöande auktoritetstro, som skulle qväfva så många frön till sann ursprunglighet och ända intill den närvarande stunden uppträda hämmande gent emot all sjelfständig andlig verksamhet, hade redan börjat att visa sina frukter. Men ännu en gång tycktes det dock, som om den hos folket inneboende kraften skulle taga ut sin rätt och en nyväckt entusiasm mana till nya stordåd. Och denna gång har man ändå uppslaget till denna väckelse inom de egna landamärena och behöfver icke ens söka det hos ett befryndadt grannfolk.

2.

Representationsreformens inflytande på skönliteraturen. — Studentmötena förr och nu. — Ploug på Upsala högar. — Boströmska filosofiens efterverkningar.

Samtidigt med det att man vid början af 1863 håller på med att "opinera för" det insurgerade Polens sak, har den då varande ministèren De Geer för ständen framlagt ett nytt förslag till förändrad representationsform, svårt att säga hvilket i ordningen. Den mest välmenande statsman, som någonsin stått på öfversta trappsteget till en tron, har, understödd af den allmänna meningens allt högljuddare uttalade vilja, beslutat sig för att göra ännu ett försök i den snart en mansålder igenom förgäfves debatterade frågan, och står beredd att, som han vid frågans slutliga behandling två år senare tydligen lät ridderskapet och adeln förstå, i nödfall icke låta det stanna blott vid detta enda försök. Försöket röner emellertid från första stunden en afgjord framgång. Kung Karl och hans förste minister blifva landets mest populära personligheter; från alla delar af riket inströmma snart sagdt dagligen deputationer och tacksamhetsadresser; och slutligen antages äfven förslaget af samma års konstitutionsutskott, hvilande till grundlagsenlig behandling, hvilket redan är mer än en half seger för det samma. Åter spännes förhoppningarnas båge högt. Framtiden tyckes le såsom i idel rosenröda drömmar och nationen går lika som i ett oafbrutet festrus. Komma så de märkliga december-dagarne 1865. Drömmen blifver verklighet, och från de på Riddarhustorget församlade folkmassorna sprider sig jublet i natten ut öfver hela landet. Ända bort i den längst aflägsna landsortsstad skyndar man att lägga sin glädje i dagen med processioner och festbanketter. Stor är ju också den seger, som är vunnen. Nu först var hela Sverige blifvet såsom en man, som det dåtida "Aftonbladet" uttryckte sig, och nu stundade äfven en ny handlingens æra.

Ungdomen jublade som det öfriga folket och visste lika litet som detta hvad man egentligen jublade för. Men man hade under dessa senare åren helt lefvat för en idé, hvilket alltid har en mäktigt uppryckande verkan, och man trodde, att den ideela sidan af saken äfven allt fortfarande skulle blifva den bestämmande, den och ingen annan.

Snart skulle man emellertid komma underfund med huru svårt man i detta afseende bedragit sig. Visserligen fick svenska folket aldrig känna farorna af den lössläppta demokrati, om hvilken oppositionen inom ridderskapet och adeln samt presteståndet hela tiden låtit sig angeläget vara att utslunga så olycksbådande profetior. I stället inträffade emellertid något helt annat, som, om än ganska naturligt och fullt berättigadt i och för sig, kom att gifva saken en helt annan vändning än den från början beräknade. Sveriges gamla bondestånd, som sedan århundraden tillbaka blifvit allt mera undanträngdt först af privilegiernas och sedan af det rörliga kapitalets folk, fick nu med ens åter tillfälle att göra sin betydelse gällande, om än icke i hela den utsträckning, som då fordomtima de gamla landskapslagarne föreskrefvo, att hvarje innehafvare af embete i kyrkan så väl som i staten skulle vara bondeson född och bönderna sjelfva på tinget omedelbart afgjorde sina angelägenheter.

Häremot kunde tydligen i och för sig ingenting vara att invända. Men hvartill begagnade väl vårt nutida bondestånd den sålunda återvunna makten? Helt naturligt till att söka åter utjemna de genom privilegieväsendet under tidernas lopp uppkomna missförhållandena och i stället för de efter hand inträdda oformligheterna sätta en ordning, som i öfverensstämmelse med ett nutida åskådningssätt kunde vara egnad att göra alla mera likställda på det ekonomiska lika väl som på det judiciela och statsborgerliga området. Icke heller häremot kunna rätt gerna några berättigade invändningar principielt tänkas vara möjliga. Men det gamla privilegiiväsendet hade, äfven i chevaleriets mest chevalereska tider, ständigt haft en afgjord benägenhet att företrä-

desvis se sina skydslingar till godo med rent materiella håfvor. Detta blef som bekant på den tiden en ständig regel, vare sig det nu gälde att befria dem från de pekuniära uppoffringar, hvilka såsom nödiga för uppfyllandet af statens ändamål pålades alla öfriga medborgare, eller också att rent af åt dem bortskänka större eller mindre delar af sådan statens, d. v. s. hela folkets, egendom, hvilka den dåtida envåldsmakten såg sig i tillfälle att för detta ändamål disponera. Frågan kom således genast från början att så godt som uteslutande gälla rent ekonomiska spörsmål, och dylika äro, som bekant, af lätt insedda skäl temligen svåra att afvinna något mera ideelt intresse. Ännu svårare hafva de tydligtvis äfven att entusiasmera en nation eller en hel tidsålder, låt vara också att denna är så öfver måttan praktisk som den närvarande. Den fördomsfritt tänkande har till och med ännu svårt att ens fatta parti i dessa frågor. Å ena sidan står det nämligen fast, att här verkligen äro många af ålder begångna orättvisor att utjemna och utplåna. Å andra sidan åberopas deremot, att tiden redan väsentligen verkstält denna utjemning, och att ett upphäfvande af den nu bestående ordningen således endast skulle blifva liktydigt med införandet af en ny orättvisa i stället för de gamla redan öfvervunna. Tilläggas bör kanske äfven, att det sätt, hvarpå de förut undertryckte nu mera framställa sina anspråk, just heller icke kan vara egnadt att tillvinna dem några synnerligen stora sympatier.

I stället för de stolta stormaktsdrömmarne om ett förenadt Norden och de glada förhoppingarna om ett enigt Sverige fingo vi således nu striderna om grundskatter och rotering. På hvilket bedröfligt och för hela vårt offentliga lif nedtyngande sätt dessa strider sedermera utvecklat sig, hör ej hit att närmare angifva. Må det vara nog att konstatera det i öppen dager liggande sakförhållandet, att de ingalunda kunnat vara egnade att verka till samdrägt inom nationen eller gifva henne tillfälle till en kraftigare och friare utveckling på det andliga området. Härtill kommer

också en annan omständighet, och det är, att det allmogeelement, som för närvarande öfvar ett så afgörande inflytande på hela vårt offentliga lif, till sitt åskådningssätt är lika så konservativt, som det i grunden är på sitt sätt aristokratiskt. Vår lagstiftnings historia för de senaste femton åren lemnar tillräckligt många bevis härför.

Konservatism och — hvarför icke säga ordet rent ut? — materialism, i en viss mening åtminstone, hafva sålunda blifvit de båda bestämmande faktorerna vid den ena sidan af vår utveckling allt ifrån representationsförändringens genomförande och ända intill våra dagar. Icke är det de båda, som uppfostra nationen till något friskt pulserande andligt lif eller rycka ungdomen med sig. Också ha vi ju knapt märkt, att vi haft någon ungdom under dessa femton eller aderton år.

Huru olika nu mot för tretio år sedan! Den naiva hänförelsen har lemnat plats för sjelfvisk beräkning eller slapp liknöjdhet och osjelfständig auktoritetstro. De liberale från 1840-talet i Danmark hafva blifvit till de s. k. nationalliberale, och i Sverige hafva de forne reformvännerna splittrats i ett ekonomiserande landtmannaparti och en "intelligens" utan någon som helst klart fattad uppgift. Striden mellan stad och land har i alla de tre nordiska rikena omöjliggjort all nationel sammanslutning och trängt alla andra intressen i bakgrunden. Nu skulle det ej längre vara tänkbart att få se folken resa sig upp såsom en man för att följa ynglingaskarorna på deras förbrödringståg. Låtom oss endast se till huru det nu går, när man försöker arrangera något dylikt.

Studentmötena hafva såsom gouterade ungdomsfester icke fått dö ut. Ännu 1875 anordnar man ett dylikt till Upsala, men med hvilket resultat? Ett af hufvudmomenten i detsamma skall vara den traditionela utfärden till Upsala högar. Här talar Ploug åter från Odins hög, men studentfärdernas nu grånade höfding, som en af hans mest afgjorde motståndare inom den svenska pressen då ännu

hade nog sjelfbeherskning att artigt kalla honom, känner nu icke längre sin tid, utan låter af sin nationalliberala ifver hänföra sig till att i en sådan stund och på ett sådant rum mana Nordens ungdom till en politisk kamp mot Nordens allmoge. Nu är det icke längre fråga om den blott andliga och literära förbindelsen folken emellan i tal och skrift nu skall den ena folkklassen i alla tre landen sluta sig tillsammans och rusta sig mot den andra. Hvilken nedtryckande inverkan detta skall hafva för de särskilda folken och för all andlig verksamhet inom dem, låter lätt nog tänka sig.

När Ploug i juni 1875 höll detta tal på Odins hög, började han med att påminna om huru som det då jemt på årsdagen var något öfver en mansålder sedan han för första gången vid ett liknande tillfälle talat från samma plats. Men huru mycket hade icke under den tiden hunnit att förändra sig i de tre skandinaviska landens andliga lif! Helt nya uppslag hade redan börjat göra sig gällande så väl i Danmark som i Norge, och här i Sverige, här herskade som bäst försoffningen och partisplitet. Här rådde ännu det tillstånd, hvilket Orla Lehman i sitt berömda tal kännetecknade såsom "den lange Fimbulvinter, hvis kolde Dödsslummer rugede over Nordens Kraft", och hvilken han trettio år tidigare trott sig se flykta för "Livets Lys och Livets Varme". Här i Sverige har denna andliga vinternatt kanske aldrig sänkt sig tyngre och mera ofruktbar än under 1870-talet.

Emellertid vaknade just vid denna tid både i Danmark och Norge folkanden och med den äfven literaturen till nytt sjelfständigt lif. Huru kunde detta komma sig, och hvarför har icke något motsvarande äfven samtidigt inträffat i Sverige? Förklaringsgrunden härtill är ganska komplicerad, men torde dock icke vara alldeles omöjlig att utfinna. Danmark hade under hela denna tid haft att kämpa en svår kamp för sin sjelfständighet, och detta hade varit mer än tillräckligt att hålla folkets lifsandar vakna samt förbereda den närmast kommande tidens intellektuela verk-

samhet. Dessutom lefde det danska folket då ännu i ungefär samma förhållande till sin nyförvärfvade konstitutionela frihet som vi på 1820- och 30-talet till den, vi erhöllo efter 1809 års statshvälfning, och hvad den tiden på olika områden var för vårt folk i jemförelse med den närvarande är nogsamt kändt. I Norge verkade väl inga dylika rörelsemotorer, men der hafva emellertid andra omständigheter ledt till alldeles samma resultat. Först och främst är det norska folket ännu endast en nation i sin allra första ungdom, då dess nationela sjelfständighet svårligen torde kunna räknas längre tillbaka än från unionen med Sverige, d. v. s. från den stund då Karl Johan på grund af bristande militära resurser, och kanske äfven af en smula beräkning i ett helt annat syfte, fann sig föranlåten att genom Kiel-freden tillförsäkra Norge den grad af sjelfständighet det aldrig ens kunnat drömma om under danske konungens spira. Men med den nyvunna sjelfständigheten vaknade också så godt som genast den hos en svagare part lätt förklarliga misstänksamheten och fruktan för att åter se sina rättigheter inskränkta af en starkare granne. Den man, som är född och fostrad i frihet, låter icke så lätt inverka på sig af denna fruktan, som deremot är helt naturlig hos den, hvilken, på samma gång han har sin frihet och sjelfständighet kära, finner sig försatt i en ställning, hvilken för ett finkänsligt sinne väl stundom kan tyckas icke i allt vara likställighetens. Det är denna norrmännens fruktan för en hegemoni från Sveriges sida man hos oss aldrig hvarken har kunnat eller velat förstå.

Under denna oaflåtliga vaksamhet för skyddandet af en genom verkliga eller blott förmenta faror hotad sjelfständighet hafva våra båda grannfolk ända in i den allra senaste tiden utvecklat sig till ett friskt andligt lif. Hos oss, som vid hvarje högtidligt tillfälle kunna skryta med att vi nu redan varit i åtnjutande af så och så många årtiondens ostörd fred, hålla deremot likgiltigheten och håglösheten nu som bäst på att döda hvarje möjlighet till någon större lif-

aktighet på hvilket som helst område utom det ekonomiska. Derför har det nu också inträffat, att när de nyare andliga rörelserna under senare åren börjat att der utifrån den stora verlden tränga hit upp mot Norden, de så väl i Norge som Danmark mottagits fullt medvetet och i båda dessa land genast gjorts till nya insatser i folkens sjelfständiga utveckling, under det att här hos oss bristande literära instinkter gjort, att de fått så godt som smyga sig på folket och genast från deras första uppträdande gjorts till föremål för ett motstånd, hvilket ända intill den allra senaste tiden varit starkare än rörelsen sjelf.

Men sådant beror dock icke blott på yttre politiska förhållanden; det betingas äfven omedelbart af beskaffenheten hos den andliga atmosfer, i hvilken folket vuxit upp. Och denna atmosfer har här i Sverige ända in på den allra senaste tiden varit mättad med ett öfverflöd af auktoritetstro, som omöjliggjort all friare tankeverksamhet hos alla dem, hvilka på ett eller annat sätt kommit under inflytande deraf.

Det fans en gång vid vår nordliga högskola en man, som kanske i andligt afseende var hufvudet högre än hela sin omgifning, men som i hvarje fall på grund af sitt skarpsinne och sina stora vetenskapliga förtjenster af alla erkändes såsom den förnämste. Den mannen utarbetade i den förnämsta af alla vetenskaper ett nytt system, så nytt förstås som något kan vara på ett område, der menniskosnillet redan under tusentals år skurit sina skönaste lagrar. Detta system blef hans hela omgifnings religion och med det hade också den sjelfständiga kritiken upphört att finnas till för mycket lång tid.

Det kan icke vara vår afsigt att här försöka ingå på någon som helst undersökning rörande värdet och betydelsen af Johan Jakob Boströms filosofiska lärosatser i och för sig. Dertill saknar nedskrifvaren af dessa anteckningar nämligen icke blott helt och hållet förmågan utan äfven den närmare kännedom om detta system, hvilken ju alltid må-

ste blifva en nödvändig förutsättning för en dylik kritik. En sådan tarfvas heller icke för sammanhanget i denna enkla framställning. Hvad vi här vilja framhålla är endast hvad vi i en senare tid af egen erfarenhet lärt känna om denna läras praktiska inflytande på många af våra nu ledande eller i den offentliga diskussionen deltagande mäns åskådningssätt ännu närmare ett tjugotal år efter lärofaderns död.

Boström har, och det med rätta, vunnit stort och ofta upprepadt erkännande för hvad han i och med sin s. k. helveteslära åtgjort till skingrande af vissa bland den svenska statskyrkans bekännare utbredda föreställningar om tillståndet i ett lif efter döden. Men hvad var väl vunnet med detta, att han sökte frigöra sitt folk från de vidskepliga fasorna af ett helvetesstraff efter döden, då han samtidigt gjorde allt för att redan i detta lifvet binda vår ande och fria sjelfbestämmelserätt såsom samhällsmedborgare, att förqväfva hvarje tanke på en utveckling från det för den närvarande stunden bestående. Och detta måste blifva den oundvikliga följden, då skaparen af denna filosofiska statslära gjorde till sin främsta, att ej säga uteslutande, uppgift att framhålla det bestående såsom det enda förträffliga, ja, det enda förnuftsenliga. Detta gjorde Boström, då han gaf sig till att konstruera ut sin statslära från våra då gällande grundlagar; ett sätt att gå tillväga, hvilket, inom parentes sagdt, måste förefalla den oinvigde såsom ett det nätt opp värsta tänkbara missbruk af den filosofiska induktionen. Förmodligen är det väl dock detta, som gjort, att man ibland kunnat få se denna lära med en absurd vändning kallas en *nationel* svensk filosofi. Detta har man, som sagdt, gjort, och fetisch-dyrkarne hafva dervid förbisett, att läran om tingens yttersta väsen och allmänna grund icke rätt gerna kan inskränkas till att vara på något sätt nationel, så vida man icke med detsamma vill utsätta sig för att framställa ett indirekt misstroendevotum mot lärans rent vetenskapliga halt och beskaffenhet.

När Boström på detta sätt för sin omgifning och för

de olika generationer af lärjungar, han uppfostrade, på vetenskaplig väg häfdade det vid den tiden bestående såsom det enda berättigade, verkade detta, i förening med lärarens obestridliga öfverlägsenhet, en auktoritetstro, som i sin ordning åter ledde till den sterila konservatism, hvilken tryckt sin prägel ännu på de två senaste årtiondena. Det hjelpte nämligen icke att läraren sjelf året innan sin bortgång fick se "den enda förnuftiga representationsformen" falla och utbytas mot en annan; hans dogmatik står fortfarande qvar och har äfven sina bekännare. Ännu i dag skall, enligt en anekdot, för hvars trovärdighet vi dock ej vilja ikläda oss något ansvar, ty den låter verkligen otrolig, vid tentamina för praktisk filolosofi i Upsala en fråga förekomma, som lyder: hvilken representationsform anset herrn vara den enda förnuftiga? Och när så tentanden i enlighet med hvad han fått hos sig inprägladt af äldre kamrater tvärsäkert svarar: fyrståndsrepresentationen, heter der sedan: Ja, så borde det visserligen vara, men — — — och så följa några motvilliga medgifvanden för det obestridliga sakförhållandet, att vi nu redan i nära tjugo år kunnat hjelpa oss förutan vår gamla fyrståndsrepresentation.

Konservatismen är i och för sig alltid ofruktbar och innebär heller icke i sig någonting positivt skapande, ty huru man än vill vända saken, är och förblir den endast en negation af allt hvad nydaning och framåtskridande heter. Så framträdde den också hos oss, och tidens utmärkande karaktersdrag blef, att man ville andligen slå sig i ro på det förträffliga man hade, om än skränet och de allt starkare blifna påtryckningarna från en hop obildade själar, som kanske aldrig ens fått lära Boströms praktiska filosofi, gjorde, att man för ett ögonblick måste vakna upp och nödtvunget se på huru en ståndsrepresentation, som redan för länge sedan var utdömd hos alla andra folk, ändtligen kastades öfver bord äfven hos oss. Men sedan slumrade man också genast in igen och fortfor att sofva en desto grundligare sömn. En olycka hade skett: det gälde nu endast att

förekomma det icke äfven flere och värre inträffade, genom att t. ex. några af de andliga rörelser, som lätо ana sig ute i de stora kulturlanden, också trängde fram till oss. Man var så lycklig öfver att allt fortfarande få lefva qvar i den tid, då Tegnér stod och från skolkatedrarne i Vexiö stift dref reaktionär politik för gymnasister och scholares. I en tid, som glömde sig sjelf, sin egen värdighet och sina sjelfåtagna stolta förpligtelser, hade man äfven glömt att hoppas något af sin egen kraft och sitt eget initiativ. Och hvad var då naturligare än att detta äfven inverkade på ungdomen, så att denna glömde betydelsen af hvad en bland hennes mest älskade lärare en gång sjungit om att "den lärotid blir lång, som blott ett evigt lyssnande förblifver", och i stället gaf sig till att blindt följa de en gång vedertagna auktoriteterna.

En ny generation höll emellertid på att växa upp, men ännu visste man icke hvad det skulle blifva af den. Den fick nöja sig med att hoppas det bästa. Det blef ingenting; åtminstone ingenting helt och stort. Antingen bortrycktes dessa ynglingar, som Ernst Björck och Daniel Klockhoff, i en tidig ungdom; eller gingo de, som Snoilsky, oberäkneliga, sin egen väg; eller också visade de, som af Wirsén, i enstaka lyckligaste fall afgjorda anlag för att inordna sig under den akademiska politik, hvilken den nu varande innehafvaren af stolen n:r 18 i svenska akademien, hänsyftande bl. a. på Böttigers förhållande till Tegnér, en gång i sin ungdom kännetecknade såsom de akademiska familjetraditionernas.

Midt ibland denna unga generation stod, såsom på samma gång dess högt älskade lärare och mest representativa personlighet, Bernhard Elis Malmström. När man nu hör Malmströms fordna lärjungar tala om honom, har man lätt nog att fatta det inflytande Angelicas sångare med sitt känsliga sinne och sin varma skaldesjäl den tiden måste utöfva på ungdomen. Äfven han hade ju en gång vari tung och sjungit om en strid för tankens rätt, om frihet och om

sjelfständigt, manligt arbete i bildningens tjenst. Ännu kunde han ju också — på afstånd tala frihetens sak, som man bl. a. kan finna af det här ofvan anförda inlägget mot Strandberg, derest uppgiften om Malmströms författarskap till denna uppsats verkligen skulle vara med sanna förhållandet öfverensstämmande, något som vi icke hafva skäl att betvifla.

Men ty värr fick Malmström icke nöja sig med att blott vara skald; han skulle äfven såsom professor i literaturhistoria för ungdomen tyda gången af hela vår vittra odling, och i det afseendet var han mindre lycklig. Det skulle här blifva för vidlyftigt att söka utreda orsakerna till de märkvärdiga antipatier, hvilka Malmström förde med sig i den estetiska katedern, men ett faktum är, att han aldrig upphörde att gifva dem luft allt ifrån sitt första uppträdande der. Man läse t. ex. endast minnestalet öfver Atterbom, hans fordne lärare, som i trots af de stora meningsskiljaktigheterna dem emellan dock så ridderligt utsett honom till sin efterträdare. I stället för att söka opartiskt utreda orsakerna till romantikens framträdande och vida utbredning på sin tid, börjar Malmström med att fara ut mot hvad han i nära samklang med en temligen allmänt vedertagen jargon tillåter sig beteckna såsom det katolska elementet i denna riktning. På tal härom blir han fanatisk som en af Torquemadas legodrängar, och att endast döma efter dessa utgjutelser skulle man kunna tro Malmström hafva varit en den mest nitälskande protestant, som någonsin lefvat. Uppgifterna från andra håll låta emellertid något annorlunda. Så yttrar t. ex. på tal härom en åldrig literaturkännare, hvilken tydligen haft tillfälle att på nära håll följa Malmström genom hela hans utveckling, bl. a. följande, som vi taga oss friheten återgifva: "Protestantismen såsom religionsform var honom (Malmström) temligen indifferent, men han skulle väl, såsom äkta hegelian, knappast haft något emot en stark statskyrka, hvilken, lemnande tänkaren och vetenskapsmannen fullständig frihet, gaf en bestämd läro-

norm samt upprätthöll god borgerlig ordning.“ * Detta vill ju, med andra ord uttryckt, ingenting annat säga än det gamla, så ofta missbrukade: påtvingad kristendom åt packet, full frihet, religionslöshet i bästa fall, åt oss!

Hvadan då all denna fanatism, som kulminerar i det absurda talet om att för honom, Malmström, de båda uttrycken den protestantiska eller civiliserade verlden hafva ungefär samma betydelse? Är detta icke blott en tanklöshet, som förbiser att den antika verlden redan långt före kristendomens tid, lika som ock den katolska efter kristendomens uppkomst, gjort inlägg i vetenskap och konst, till hvilka protestantismen ännu icke hunnit uppvisa några motstycken, så kan det ju i detta sammanhang icke annat vara än ett allt utom fint sätt all låta förstå, huru som Blommornas älsklige skald skulle lefvat och dött som en barbar.

Några friare vyer kunde Malmström således icke öppna för sina lärjungar, ännu mindre förnam man några sådana väckelser från det södra universitetet, och den sjelfständiga literära alstringen låg så godt som alldeles nere. När förhållandena gestaltade sig på det sättet vid sjelfva högskolorna och i den bildade ungdomens högqvarter, huru skulle man väl då kunna tänka sig framtidsutsigterna för oss ännu yngre, som då växte upp i början af sjuttio-talet. De voro heller icke synnerligen lofvande, för så vidt det angick att söka andlig näring inom det egna landets literatur. Nog hade vi två verkliga skalder, som vi alltid och med odelad beundran sökte, men äfven hos dem kände vi lika som instinktlikt, att de icke kunde gifva oss allt hvad som skulle komma att göras oss behof. Dessa båda voro Viktor Rydberg och Snoilsky.

Rydberg hänförde oss med sina storslagna och rena former och vi anade hos honom den trängtan till frihet och djerf flygt mot högre rymder, hvilken kom oss att redan då älska och beundra honom, lika som vi älska och beun-

* Se Nya Dagligt Allehanda n:r 169 för 1881, artikelserien ”Ströftåg bland literära minnen”.

dra honom ännu. Men det var dock, såsom redan antydts, något som vi saknade hos honom. Der var för mycket marmor och för litet omedelbar värme i färgen, för mycket reflexion också; stundom bredde sig väl derjemte ett visst dunkel af mysticism ut öfver och skymde till någon del de eljest så imponerande formerna. Kanske kom sig också denna känsla af half otillfredsställdhet deraf, att vi redan då, om än omedvetet, befunno oss under inflytandet af en stämning, i hvilken man icke längre i första rummet vänder sina blickar mot Hellas och Rom, ännu mindre mot medeltidens dunkel; vi skulle bestämdt tyckt mycket om att få litet rena verklighetsbilder der vid sidan. Och så var Rydberg icke nog produktiv, för att vi icke snart skulle kunna honom utantill så godt som från perm till perm.

Detta senare var äfven förhållandet i fråga om Snoilsky, då som bekant ännu mera än nu. Men der var hos honom något af den omedelbart framträdande personligheten, som genast slog an på oss. Väl var Snoilsky då som nu allt för mycket i bästa mening förnäm, för att vilja binda sin sångmö till att göra något samladt skolarbete i ett visst manér, som vi då kanske skulle önskat oss det. Men han var också på samma gång käck och fri, och han var kosmopolit, hvilket gerna må läggas honom till last af det slags kungliga svenska patriotism, som i grunden icke är något annat än en afart af den ramaste egenkärlek, men hvilket vi då som nu så godt kunde vara med om.

Att det är dessa båda element, det rent personliga och det allmänt-menskliga, eller kanske rättare det allmänt-europeiska, som i alla tider skola gifva Snoilskys dikter deras förnämsta värde, det kan också tagas för alldeles gifvet. Derför kunde det heller icke undgå att väcka förvåning, och något annat äfven, när man vid hans senaste diktsamlings framträdande fick se åtskilliga förnumstiga kritici arbeta af alla krafter för att göra honom till en företrädesvis s. k. fosterländsk skald. Det tyckes eljest, som om det skulle vara lätt nog att inse, att i de "svenska bilder", som öppna

denna diktsamling, det pittoreska i motivet för skalden gält fullt ut lika mycket som någonsin det patriotiska. För min del skulle jag också gerna gifva alla de versificerade anekdoterna om Banérs likfärd och Stenbocks kurir, och hvad de nu allt gälla, endast för att få behålla en enda sådan liten bit som t. ex. "Afskedet från Provence", hvilken, ehuru den icke alls är hämtad ur Ekelunds historia, dock vida mera talar den sanna fosterlandskänslans språk än alla de nyss nämda styckena tillsammans. Lika obegripligt förefaller det också, när, såsom man vid ett par tillfällen sett en och annan obändig kritiker göra, det börjar klagas öfver att Snoilsky här skulle hafva blifvit sin ungdoms frihetsideal otrogen. Han kan väl inte hålla på med att besjunga endast Rouget de Lisle hela sitt lif igenom heller, och inte är republikens blotta namn väl det allena saliggörande? Att Snoilsky aldrig upphört att vara en sann frihetens och jemnlikhetens skald i modernaste mening, kan man för öfrigt se t. ex. ännu af hans senaste offentliggjorda skaldestycke, "I porslinsfabriken" (intaget i det till förliden jul utkomna numret af Publicistklubbens tidning "Julqvällen"), der han sjunger om huru han önskar sig kunna

— — — — — — skänka dikten så
Den enkla form, som tusenden förstå,

långt hellre än att

— blåsa bubblor blott af granna ord,
Till lek vid öfvermättad bildnings bord.

Snoilsky har alltid varit den, som bland alla våra nu lefvande författare stått i den närmaste rapport med hela den samtida verlden der ute, som så att säga knutit oss till det öfriga Europa, så godt detta låtit sig göra, och derför skall han alltid vid skildringen af denna öfvergångstid hafva sin plats gifven, huru miniatyrformiga hans poetiska kaméer än må vara.

3.

Georg Brandes' framträdande gör sig bemärkt äfven i vårt land. — Strindberg och A. U. Bååth slå in på en ny vitter riktning. — Wirséns och Nybloms inträde i svenska akademien; deras stridiga uttalanden vid detta tillfälle.

Sådan som vi nu antydt den var ställningen, då för något mer än ett tiotal år sedan de första svallvågorna af rörelsen i den nyare europeiska literaturen nådde våra kuster. Man kan gerna säga, att de kommo med Georg Brandes' bekanta verk "Hovedströmninger i det nittende Aarhundredes Literatur". Här fans nu den metod, som allt hit intills saknats i vår egen literaturhistoria och om hvilken man hos oss förut haft föga eller så godt som ingen aning. Ty under det uteslutande sysslandet med tysk filosofi och tysk etestik, hade vi naturligtvis icke vårdat oss att taga kännedom om en sådan eljest verldsbekant storhet som Taine, under det vi visste högst litet om Sainte-Beuve och alls ingenting om att en mångsidig författare och nydanare sådan som Henry Beyle någonsin lefvat.

Brandes' arbete lyckades, som man ännu torde minnas, genast från början att göra icke så litet buller af sig äfven här hos oss. Bland den del af ungdomen, som på egen hand sysselsatte sig med studier i detta ämne, mottogs det med odelad förtjusning. Icke så öfver allt utanför denna krets, der man var mera benägen för att hysa misstro till allt detta nymodiga, som man hvarken förstod eller kanske ens kände lust att närmare undersöka.

Här hade vi nu fått en fast stödjepunkt för våra fortsatta funderingar, och om vi än icke alltid så riktigt förstodo andemeningen med hvad vi läst, så hade det dock det goda med sig att det lärde oss se saken något mera i stort och gaf oss en ledtråd för hvar vi hade att söka det mest karakteristiska i literaturen. Vi växte upp i en praktisk tid och och hade omedvetet behof af metod, äfven i de historiska disciplinerna, något som aldrig funnits här i landet, huru

förtjenstfullt vi än äfven i det afseendet utvecklat oss på de exakta vetenskapernas område.

Så gick tiden utan några märkligare företeelser. Den svenska bokmarknaden led, som bekant, under det gångna årtiondet just icke af någon öfveransträngd originalproduktion, så att på det hållet hade vi icke synnerligen mycket att taga reda på, och om det, som ännu stod i grodden, hade vi icke hunnit att få någon aning. Väl visste de, som varit samtida med den då nyss till universitetet afgångne A. U. Bååth, att omtala, huru han redan på skolbänken förvånat alla med sina lysande anlag och huru han nu ute på skånska slätten än som oftast skar sina lagrar såsom — extemporerande predikant. Men att han en gång skulle framstå såsom vägbrytare för en helt ny riktning i vår poesi, det hade ännu aldrig fallit oss in. Lika litet hade vi vid den tiden ännu hört talas ett ord om August Strindberg, fast denne som bekant då redan börjat sin mångsidiga författarebana samt till och med — vunnit ett anseende i Svenska akademien. På nyåret 1875 öppnade Edvard Stjernström Nya teatern i Stockholm med Björnsons "En Fallit", och detta stycke lika väl som det ungefär samtidiga "Redaktøren" var just något af det vi så innerligt längtat efter och som vi nu skyndade att kasta oss öfver.

Ett par år senare utgaf Strindberg sin bekanta samling af Upsala-skizzer, "Från Fjerdingen och Svartbäcken", och dermed hade äfven hans författareskap inträdt i det skede, hvilket en gång skall göra det till en milstolpe i vår vitterhets historia. Finge man tro på ett öde här i verlden, skulle man nästan kunna känna sig frestad att betrakta det såsom ett gäckande infall af denna mystiska guddomlighet, att den förste originelle författare, som framträder efter hela den föregående tiden af andefattig konventionalism och ödmjuk auktoritetstro, blir — förf. till "Det nya riket". Men saken torde nog hafva sin vida naturligare och vida närmare till hands liggande förklaringsgrund.

Hvarje öfverdrift, åt hvilket håll det än må vara, fram-

kallar alltid som en naturnödvändighet ett omslag i helt motsatt riktning. Ju känsligare sinnet är och ju mera utvecklad intelligensen, desto tvärare blir också brytningen. Strindberg hade — så föreställa vi oss åtminstone saken — vuxit upp midt under den värsta andliga reaktionen; han hade känt hela ledan deraf — och han blef den ensidige oppositionsman han nu är. Man kan ur en synpunkt beklaga detta, men å andra sidan får man heller icke glömma, att den, som sjelfständigt skall bryta sig väg genom svåra hinder, också som oftast har af nöden, att samla hela sin kraft just mot en punkt och icke sjelf får dividera med sin styrka. Mot de föregående årtiondenas falska idealism, som i grunden ingenting annat var än ett osjelfständigt försanthållande, sätter han sin djerfva realism; mot det ihåliga och innehållslösa i denna från alla håll hopkompilerade formalism, sätter han andra former, hvilka hafva ursprunglighetens hela kraftfulla skönhet och dertill åtminstone icke lida brist på must och märg under det de samtidigt mången gång i poetisk fägring fullt ut kunna mäta sig med det bästa, som någonsin hos oss åstadkommits af någon s. k. idealist.

Det har redan förut på dessa blad talats så mycket af och för Strindberg, att det nu icke kan vara vår mening att här inlåta oss på hans författareskap vidare, än hvad sammanhanget oundgängligen kräfver. Det är dock en omständighet härvid, som vi icke anse oss kunna med tystnad förbigå. Som bekant har Strindberg af en viss kritik vid olika tillfällen fått uppbära skarpa förebråelser för bristande historisk trohet i sina historiska skildringar. Men äfven detta fel hos honom är dock på det närmaste betingadt af hela hans utvecklings gång och finner jemväl i denna sin fulla förklaring.

Saken är nämligen, att ehuru Strindberg förmodligen dervid drifven af en önskan att finna pittoreskt staffage, som oftast väljer historiska motiv, han dock i grunden tyckes sakna snart sagdt allt hvad historisk uppfattning heter. Hvilken tid han än må behandla, äro dock alla

förhållanden och alla menniskor för honom i ett och samma plan, hvilket icke är något annat än senare hälften af det nittonde århundradet.

Men icke är väl detta det väsentliga i ett författareskap sådant som Strindbergs? Det är också helt enkelt ingenting annat än en ny sida af författarens trängtan till att göra opposition. Äfven här reagerar han mot en öfverdrift i den närmast föregående tiden. Hade man nämligen under denna med sitt vanliga förbiseende af det rent personligas betydelse, i historien och den historiska dikten så väl som öfver allt annorstädes först och främst lagt an på att framhålla de rent yttre sidorna af tilldragelserna, så uppställer Strindberg nu häremot i första rummet personligheten, den fria, sjelfständiga personligheten såsom den der främst förtjenar att höras och beaktas. Personligheten i och för sig kommer att för honom gälla mera än de förändringar slägtet genom en social utveckling genom tidernas lopp underkastas. Denna sträfvan att gifva uttryck åt det rent personliga sammanhänger också hos Strindberg med en subjektivism, som ofta till och med kan synas drifven till rent sjelfviskhet.

Samma år som August Strindberg på hösten utgaf sin roman "Röda Rummet", hvilken i trots af vissa omotsägliga brister dock säkert en gång skall erkännas hafva gjort epok i vår literära utveckling, utkom till julen första samlingen af A. U. Bååths dikter. Inom tidningspressen hade man den gången märkvärdigt lätt att förbise den mer än lofvande nybörjarens framträdande, men hos den stora allmänheten trängde dessa dikter desto fortare igenom, lästes och voro snart nära utsålda i bokhandeln. Två år senare följde från samma hand en ny diktsamling, och denna kunde man ej förbigå med samma stumma vältalighet, i all synnerhet som författaren, om vi icke missminna oss, redan då hugnats med ett årsanslag af svenska akademien.

Utan att söka göra så mycket buller af sig som Strindberg, bryter Bååth dock helt visst i sitt författareskap fullt ut

mycket som den sist nämde med den gamla slentrianen. Och om än icke en så vidt famnande natur som Strindberg, är Bååth dock fullt ut lika originel som denne i sin uppfattning af naturen och ser framför allt på tingen med en sympati, som måste vinna erkännande hos alla, hvilka icke ovilkorligen vilja hafva naturen vanställd och snörpt för att kunna finna henne njutbar. Med Snoilsky eger Bååth dertill det företrädet gemensamt att hafva en öppen blick för tidens stora rörelser och — horribelt opatriotiskt! — våga rikta denna blick ut öfver det egna fosterlandets trånga gränser för att egna uppmärksamhet äfven åt hvad som tilldrager sig der utanför.

Detta var naturligtvis i visst folks ögon lika många oförlåtliga fel, på hvilka man icke heller dröjde att taga fasta. Hvad man hos Snoilsky låtit sig angeläget vara att i sitt eget intresse förbise eller rent af bortförklara, det kunde man ändtligen få tillfälle att här desto mera exemplariskt afstraffa; och det var hvad den officiella kritiken äfven genast skyndade sig att göra. Man läste dessa djerfva dikter "med en känsla af oro och missmod", och satte sig sedan ned att skrifva vemodsfulla profetior om en allmän upplösningstid, i hvilken vi nu skulle lefva, och hvari man förmodligen sörjde utslocknandet af den närmast föregående tidens sol, profetior, hvilkas snara fullbordan vi i så fall endast af hela vårt hjerta kunde önska.

Att alldeles frånkänna Bååths diktning alla förtjenster lät sig nu, förargligt nog, icke göra, men nog ansträngde man sig i det längsta för att reducera dem till det minsta möjliga. Ja, med några högst egendomliga tankevolter fick man till och med den käcke unge skalden till att blifva pedantisk (!), men måste för öfrigt nöja sig med att tillönska honom en snar och grundlig omvändelse till hvad man behagade kalla "de rätta formerna" för en poetisk begåfning. Men all denna klagan har nu ingenting förmått uträtta för att hejda tiden i dess gång, och alstren af den nya literaturen stå lika fullt qvar såsom lika många talande intyg

om den rörelse, hvilken just då började att gifva sig till känna i vår literatur. Lika som för att göra saken än mera betänklig för den gamla slentrianens anhängare, fann också denna rörelse ett annat, och kanske sitt märkligaste uttryck just vid samma tid. Det var den dag samma i många afseenden för vår literatur helt visst mycket märkliga år 1879, då den gamla riktningens ifrigaste nu lefvande stridsman tillsammans med en annan vitter auktoritet för första gången besteg den akademiska estraden.

Det var den 20 december nämda år och Svenska akademien firade som vanligt sin högtidsdag på stora börssalen, som den gången var om möjligt mera än vanligt vid dylika tillfällen fyld af en elegant och nyfiket väntande publik, som svettades i värmen från gaskronorna för att få bevitna huru två redan hvar på sitt sätt populära namn inskrefvos i de odödliga snillenas ättebok. På direktörsstolen såg man den fina profilen af "Den siste Atenarens" skald, kringfluten af ljus och från alla sidor omgifven af ett haf af strålande toaletter. Spänningen var tydligen högt uppdrifven, då omedelbart efter direktörstalets slut tjenstförrättande sekreteraren införde den förste recipienten. Det var professor Nyblom.

Med raska och spänstiga steg beträdde han estraden och tog efter en vördsam bugning för den kungliga familjen genast i tu med sin skildring af den naturvetenskapernas vördade Nestor, hvars plats han hade att fylla i denna församling. Utan några föregående långa omsvep kastar sig hr Nyblom straxt in medias res. Här förekommer ingenting af dessa loftal öfver "den lysande församlingen" o. s. v., heller ingenting af försäkringarne om egen ringhet och ovärdighet, hvilket allt eljest är så vanligt vid dessa tillfällen. Och hvad var det icke allt för hittills oerhörda saker man nu fick höra i detta äreminne, som upplästes med hög och klangfull röst, under det talaren hade kraft att hela tiden förblifva stående. Visserligen hade aldrig förut på detta rum något sådant varit hördt som det hr Nyblom med en osökt

utgångspunkt i sin företrädares lifverksamhet nu uttalade om konstens och naturens förhållande till hvarandra. Och det icke blott om konsten, sådan den i förkonstlingens tidehvarf under förra och början af detta århundradet tett sig, utan om sjelfva den antika konsten, med hvilken man eljest så gerna efter eget godtycke vränger och vrider för att få den till att passa in i de estetiska formlerna, hvilka för vissa konstforskare tyckas gälla ojemförligt vida mera än konsten sjelf.

Den antika konsten, yttrade talaren sålunda bl. a.. lärde vid sin återuppväckelse menniskan att framför allt hålla sig till natur och verklighet, att bilda såsom lifvet sjelf bildar, när dess vågor strömma friska i en okonstlad tillvaro. — Men det gick nu väl an, ty det var endast hädelse mot de hemmagjorda föreställningarne, vid hvilka man dittills funnit sig så väl. Men än värre blef det, när talaren öfvergick till att yttra sig om huru förhållandena i allmänhet borde gestalta sig och för närvarande åter tyckas vilja börja att göra det. — Om det, hette det då, är någon sida hos vår tid, som, trots alla öfverdrifter, bjuder aktning, så är det den, att hon först och sist visar på naturen, ty något bättre än hvad hon skapat, kan dock ingen konst skapa.

Följde så vidare en ytterligare utläggning häraf, hvilken talaren formulerade sålunda: den bildande konsten eger en syster, poesien, som lika väl behöfver ledas af naturens hand för att icke råka in i abstraktionens eller fantasteriets tomma rymder. Och så vidare: öfver allt är naturen den Ariadne, som räcker skalden tråden, med hvilken han lugnt går sin väg fram genom sina känslors och fantasidrömmars ofta förvillande labyrint. Ty skaldens verld är visserligen hans egen, men hennes grunddrag äro den vanliga menniskoverldens och om det är hans stora och härliga uppgift att skänka förklaring åt vår inre och yttre verld, att i idealets ljus och i skönhetens form gifva lösning åt de gåtor, som tid efter annan stiga upp ur det menskliga hjertats djup, — huru skulle han kunna fylla detta sitt höga värf, om han icke kände den verld, i hvilken han bor, det lif, som omgifver honom, den natur, som fostrat honom? Men det fick dock ej stanna dervid, utan efter att först hafva anfört Talis Qualis bekanta ord om att

Den Olympen storma vill
Får ej taga fantasin på orden;
Hvad ofvanefter är, når ingen till,
Som ej har fäste för sin fot på jorden. —

fortsatte hr Nyblom med att försäkra sig icke hafva kunnat finna ett lyckligare uttryck för skaldens aldrig omtvistade, men ofta glömda skyldighet att framför allt utgå från hvad han personligen känt eller skådat, att likasom naturforskaren främst studera lif och verklighet. Ty först genom den erfarenhet han vunnit under umgänget med det lefvande, kan han bygga upp en bild af människolifvet, som är naturlig och icke konstlad, som hvilar på biologiska rön och icke är ett verk af kammarläsningen och ofruktbara studier, lika som på torra, pressade växter.

Detta är ju helt enkelt ett fullständigt program, och ett program, som borde kunna accepteras af äfven den mest modernt anlagde konstnär eller skald. Detta professor Nybloms inträdestal i Svenska akademien är redan i och för sig betydelsefullt såsom ett inlägg från detta håll och på detta rum till häfvande af det berättigade i den nyare tidens skönhetslära med hennes anspråk på omedelbar naturåskådning och full frihet för den konstnärliga individualiteten. Ännu märkligare ter det sig emellertid, när man sammanställer det med hr af Wirséns omedelbart derpå följande äreminne öfver Böttiger. Det är då likasom om man i dessa båda akademiska tal skulle se en helt ny tidsriktning bryta sig mot den gamla slentrianen. Det är en kamp, om icke rent af mellan två skilda verldsåskådningar, så åtminstone mellan två helt motsatta metoder, som här utkämpas.

Hr af Wirsén står i sitt minnestal absolut qvar på hvad man väl må kalla den ortodoxa estetikens ståndpunkt. Han känner heller icke hos sig någon frestelse till att vika ifrån de gamla akademiska traditionerna. Han glömmer hvarken att komplimentera "den minnesrika och fräjdade krets", som nu öppnas för honom, ej heller att försäkra huru som hos honom "en förklarlig misstro till förmågan" o. s. v. i detta ögonblick blandar sig med "den vördnadsfulla tacksamheten". Också låg det både i det ämne, talaren hade att behandla, och i det sätt, hvarpå han löste denna sin uppgift, lika som en bortdöende efterklang af en länge sedan hänsvunnen tid. Om något dylikt tycktes till

och med hela hr af Wirséns yttre uppträdande vid detta tillfälle ovilkorligen påminna. Den annars sonora stämman ljöd matt och ofta knappast hörbar; icke heller förmådde talaren att stående framföra sin minnesteckning, som vördnaden för den minnesrika och fräjdade kretsen väl eljest bort mana honom att göra det, och upprepade gånger såg man honom i det digra manuskriptet vända en hel massa blad åt gången, för hvilkas uppläsande hvarken tiden eller krafterna tycktes vilja räcka till.

4.

Den reaktionära kritiken och dess målsmän. — Allmänheten och den nya rörelsen. — Framtidsutsigter.

Det har under de två, tre senaste åren blifvit så mycket skrifvet om d:r af Wirsén och hans författareskap, att allt vidare ordande derom särskildt väl kan synas öfverflödigt. En sida af denna verksamhet kunna vi dock svårligen undgå att i detta sammanhang vidröra. Det gäller det sätt, hvarpå hr Wirsén och med honom möjligen äfven någon enstaka likatänkande fattat sin uppgift såsom literär granskare. Om nämligen någonsin en kritik kunnat sägas göra anspråk på att betraktas såsom officiel och obligatoriskt bindande för de literära företeelser, med hvilka den sysselsatt sig, är detta för visso förhållandet med den, som af dem representeras. Sjelfva tyckas de också göra anspråk på att få betraktas såsom något slags ex officio uppträdande målsmän för den öfvervunna riktning, hvars förtviflade sak de försvara. Det bästa, som i detta afseende kan sägas om d:r af Wirsén särskildt, är att, om han också sjelf trängt sig fram till denna framskjutna position, han heller aldrig tvekar att öppet ställa sin egen person i breschen.

Äfven på detta område bör väl eljest auktoritetsprincipernas tid nu mera få anses vara förbi. Det kan väl vara en sanning, att positivismen såsom religionsform är nå-

got af det mest andefattiga menniskoslägtets utveckling ännu haft att uppvisa; men lika säkert är också, att den såsom vetenskaplig, och framför allt kritisk, metod och sådan den i detta afseende utbildats af män sådana som Littré och Taine, befunnits vida mera tillfredsställande än någon föregående metod. Detta blir den nämligen, i det den mer än någon annan låter den personliga individualiteten komma till sin fulla rätt och äfven mer än någon annan metod medgifver det allsidiga betraktelsesätt, utan hvilket all konstnärlig verksamhet snart skulle blifva insnörd i enformighetens och osjelfständighetens tvångströja.

Det är också ett betecknande drag för d:r af Wirséns kritik, för att nu ett ögonblick i främsta rummet hålla oss till denna, att under det kritikern tyckt sig kunna behandla författare sådana som en Ibsen, en Kielland, en Schandorph och en Edmond de Goncourt, för att nu icke tala om den en gång för alla i bann lyste Zola, såsom vanliga skolpojkar, han deremot sällan lemnar något tillfälle obegagnadt att hålla fram rena medelmåttor eller till och med mindre än medelmåttor, endast dessa tyckas honom icke bryta mot hans doktriner. Att i detta afseende anföra namn och fakta, skulle falla sig mycket lätt, men vore kanske ej fullt passande, helst som dessa namn i de flesta fall skulle hemtas ur vår egen närmaste nutid. Deremot förtjenar det å andra sidan desto mera att beaktas huru rent negativt d:r af Wirsén fattat sin uppgift, då han för *en* sådan mer eller mindre partiskt uppmuntrande kritik, som han offentliggör, skrifver minst tio med den enda uppgiften att nedsätta allt, som visar ringaste tecken till att gå i mera moderna idéers tjenst.

Den akademiska kritik, till hvars snart sagdt enastående vapendragare d:r af Wirsén gjort sig, har ovedersägligen sin stora betydelse för en viss sida af den öfvergångstid, hvars mera karakteristiska företeelser vi här sökt påvisa. Den är lika som de gamla auktoritetstraditionernas sista dödskamp i vår konstlära, och d:r af Wirsén torde i

så fall också kunna kallas dessa traditioners sista kämpe. Ingen skall då heller kunna förneka, att han ju icke strider både ihärdigt och energiskt.

Men tiden går ändå sin gång, och redan innan hr af Wirsén börjat det förtviflade härnadståg, på hvilket han nu är stadd, hade vår allmänhet hunnit att blifva utledsen på den blodfattiga efterklangsliteratur, som, svagt representerad äfven den, under de två senaste årtiondenas afmattningstid utgjorde vår enda andliga föda här i landet. Detta förklarar mer än tillräckligt den begärlighet, hvarmed samma allmänhet nu mottager allt hvad den uppspirande nya riktningen i vår literatur hinner att alstra. Det förklarar i främsta rummet en så oerhörd tilldragelse på vår bokmarknad som den, när August Strindbergs "Röda Rummet" för tre år sedan på knapt mer än sex månaders tid slutsåldes i fyra upplagor. Det förklarar också det mer än välvilliga öfverseende, hvarmed man nu så gerna mottager äfven sådana försök i den nya riktningen, hvilkas förtjenster en framtid kanske icke skall lemna lika oomtvistade.

Men man hade alldeles för länge längtat bort ifrån de gamla innehållslösa formerna, för att man icke nu skulle med glädje helsa allt nytt, som i någon mån vill försöka att slå in på en annan väg. Och man har gjort rätt häri, ty enskilda svagheter eller matta efterbildningar kunna dock icke tillintetgöra betydelsen af det stora helas framåtskridande. Låt sålunda t. ex. vara — för att nu först vända oss till vår på senaste tiden så flitigt bearbetade dramatiska literatur — låt t. ex. vara, att ett sådant stycke som hr Wijkanders "Berta Malm" kan synas hopskrifvet endast för att få tillsammans ett helaftonsspetakel och utan några som helst instinkter för det psykologiska elementets öfvervägande betydelse i en dramatisk framställning, så står det dock å andra sidan lika säkert fast, att ett sådant stycke som t. ex. fru Agrells "Räddad", oaktadt en tydlig påverkan från ett visst väl bekant håll, dock är ett fullt sjelfständigt och allvarligt inlägg i en allvarlig fråga.

Fast — äfven här torde det dock i opartiskhetens intresse vara skäl att i tid varna för en öfverdrift åt ett helt annat håll, hvilken öfverdrift kunde få desto lättare att göra sig gällande i en tid, då man som nu hos oss ännu får plikta för föregångarnes synder och hittills icke hunnit att öfver allt förvärfva sig något mera sjelfständigt innehåll för sitt författareskap. Sedan vi länge och väl på teatern suttit och varit nära att andligen svälta ihjäl med hr Sardou och i romanen likaledes fört en högst tarflig diet på de franska salongsäfventyren, tyckes det nu stundom vilja arta sig till en lika ensidigt eftertagande af Ibsen. Icke att detta mönster ju icke är ett bland de allra bästa, som i närvarande stund stå att finna; men det der "dockhems-problemet" kan dock i längden, oaktadt alla försök till variationer, komma att verka något väl enformigt.

Med så verkligt originella författare som Bååth och Strindberg i främsta rummet och vidare, för att anföra ytterligare ett högt förtjent namn, fru Anne Charlotte Edgren vill det emellertid synas, som om man skulle hafva rätt till att hysa de bästa förhoppningar för vår svenska originalliteraturs framtid. Endast undantagsvis synas dock den nya riktningens förkämpar hafva att hoppas något bistånd af våra äldre författare. Under det att man t. ex. i Danmark ännu kan få se män af den gamla skolan, såsom C. Hostrup i literaturen och den gamle biskop Monrad i politiken, sluta sig till de framåtsträfvande nya rörelserna, finner man deremot aldrig något dylikt hos oss. Här göra tvärt om i regeln de gamle allt för att draga de unge tillbaka till sig. Men ungdomen har nu äfven hos oss sjelf tagit saken om hand, och det under förhållanden, som låta oss hoppas en lång utvecklingstid för det började nydaningsarbetet. Snart skall väl då också den tid, som redan är att betrakta såsom de öfvervunna ståndpunkternas, kunna räknas bland de helt och hållet flydda.

G. af Geijersstams skizzer och berättelser.

Bedömda af *Oscar Levertin.*

"Gråkallt" hade redan länge legat i bokhandelsfönsterna, innan jag kom mig för att läsa den, legat der ny och ouppskuren med detta vissa, egendomligt frestande, som är öfver ett förstlingsarbete, om hvilket man har anledning att hysa goda förhoppningar, och som låter en vika in sidorna med något af den spända stämningen på en förväntningsfull première. Så kom kritiken, den muntliga och den tryckta och gjorde mig nyfiken, och när jag sedan en vacker dag läst den säkerligen ytterst välmenta lexa, som särskildt herr Geijersstam, men också hela den svenska ungdomen i gemen fick af den konstdomare, som ensidigast, ofördragsammast kämpar mot alla moderna strömningar inom vår literatur, beslöt jag mig för att göra herr Geijersstams bekantskap, och det beslutet ångrar jag icke. Hans bok grep mig, den tilltalade mig på många ställen, sporrade mig till opposition på andra, men den lemnade mig aldrig likgiltig, aldrig passiv, och det första intrycket af den gifver jag här, det första intrycket med dess omedelbara, ännu helt och hållet friska sym- och antipatier, det första intrycket, som kanske ej är så distinkt, att det icke kräfver en retouchering, men som dock äfven vid förnyad läsning förblifver resonansbotten för alla kommande domslut — några anmärkningar och synpunkter vaknade till lif under läsningen och flyktigt upptecknade till vägledning.

Slägtet är trött, luften tung och qvaf, så tryckande, att man riktigt längtar efter ett oväder. Tvist och strid

mellan döende och uppspirande generationer, tvist och strid mellan lifslycka och pligt, mellan uppriktig känsla och konventionell moral, och under brytningarne sinar lifsglädjen ut, de nya krafter, som spira, slappna och dö, förqväfda af öfverlefda institutioner och förlängese'n jordade åsigter. Öfverallt brutna existenser och sjuklig resignation; lyckas det verkligen någon individ att hålla sig rak, att rädda sig från att blifva en andlig krympling, sker det på bekostnad af allt, som kallas mensklig sällhet, mensklig lycka.

Så skildrar herr Geijersstam, en målning tung, höstlig och gråkall som en sen oktober dag. Man vore benägen att skaka på hufvudet, att mumla för sig sjelf det gamla talesättet, att författaren förtalat sin tid, om icke så många andra af nutidens skildrare sett lif och samhälle i samma dager, om icke så många andra analyser öfver vår tids sjuka mensklighet, de sorgfälligaste som de ytligaste, gifvit ett och samma resultat, att nutidens öfverciviliserade, nervsvaga menniskor först och främst behöfva jern. Det finnes så många sjukdomar, kroppsliga och andliga, som gå förhärjande och dödande som smittosamma farsoter öfver tidens motståndssvaga menniskor, det gifves så oändligt mycket sjukt och förkrympt, hur är det då möjligt, att en nutidsförfattare kan blifva annat än en läkare, hvilkens pligt det är att gå fram till sjuksängarne, oförskräckt sondera krämporna och söka finna hjelpmedlen. Trubadurernas tid är förgången, ångans och uppfinningarnes tidehvarf har icke råd att hafva en lyxliteratur för dess egen skull. Alla de stora, sociala och menskliga frågor, som förut i åratal sysselsatt de enstaka, de lärde, grubblarena, reformatorerna, rycka nu, som aldrig förut, menniskornas stora flertal in på lifvet, och har en författare högre mål än att flyktigt blifva genomögnad för att fördrifva en tråkig eftermiddagsstund, så har han intet annat val än att ställa sig bland andra arbetare och söka i sin mån vältra de Sisyfiblock framåt, som fördom och okunnighet lagt på menskligheten väg. Derför att det ligger der så många hejdande stenar, så många tröga, svårrörliga

berg, som se ut, som de aldrig skulle kunna rubbas, tvingas ingeniörerna att underminera — och det kalla förnumstige kritici, som egna allt gammalt en blind fetischdyrkan, nihilism, lust att rifva ner idealen.

Herr Geijersstam tillhör denna moderna diktarskola, liksom flertalet af dess män är han polemisk, och der hans diktning höjer sig till verkligt värde inspireras han af harm öfver det skematiska i tro och lära, som vill böja allt under sin ferla, af förbittring öfver det innehållslösa formväsende, som binder menniskorna i förqväfvande bojor och lägger tvångstyglar på alla naturliga impulser, blott för att façaden skall presentera sig oklanderlig, rappad och nymålad. Men herr Geijersstam har icke velat ensamt uppträda som polemiker, han har äfven debuterat som stämningsdiktare inom den korta moderna novelettgenre, som kräfver en Droz', en Kiellands hela utvecklade teknik, finhet i penselförning och förmåga att koncentrera mycket inom en trång ram. Det förefaller mig som författaren här icke vore fullt på sin rätta plats, ty med undantag af "Ett äktenskap", äro väl alla hans små studier mera anekdoter än verkliga stämningsstycken, som gifva oss inblick i ett helt själslif eller upprulla för våra ögon en hel landskapstafla. Herr Geijersstam är en god iakttagare, en qvick skildrare, men denna eleganta, fint psykologiska karakter, som gifver ett så oförglömligt behag åt ett sådant mönster inom arten som Kiellands "Vissna blad", saknar han alldeles. Hans stil är för kärf för att duga till det läckra miniatyrmåleriet, och här lyckas han blott i de två teckningarne från Öland, der personerna blott uppträda som staffage, och skildringarne utgöra hufvudsaken. Men huru karakteristiskt är det ej, att författaren är mest sig sjelf, när han får måla kala strandpartier eller de öländska hedarnes öde, tungsinta melankoli. I några andra af sina små studier söker han le med detta halft bittra, halft vemodiga löje, som Kielland har, när han presenterar sig som älskvärdast, men hos Geijersstam är detta föga mer än en reminiscens från de norska ironikerna;

läs blott "Goda vänner, trogna grannar och mera sådant", der hans kör af sqvallersystrar uttrycker sig som den aldrig gjort annat än studerat "Samhällets pelare" och "Elsa", och der en af de mest slående perioderna återfinnes nästan ord för ord i Elsters "Solskye". Helgjutnast är "Ett äktenskap", så oemotståndligt gripande i sin skärande tröstlöshet är denna historia om en ung qvinna, som utstyrt sin fästman med sitt eget rena sinnes alla dygder för att efter giftermålet vakna upp från sin förblindelse i en sinlig, liderlig mans armar, för hvilkens förflutna lif hon måste vämjas. Och ingen hjelp finnes, en dödssynd är det ju att skilja, hvad Gud förenat, och hvartill skulle det tjena dessutom, säger samhället här i hennes mors gestalt, verlden har alltid varit sådan, kommer ej att förblifva annorlunda, och man måste taga menniskorna, som de äro. Så vänjer hon sig vid skammen, kommer till sist derhän, att hon ej längre föraktar sig sjelf. Det hela är så fadt, det hela är ingenting — så blir hon mycket fet, äter mycket och lägger sig till en knähund. Det är en af dessa skildringar, som man icke glömmer i brådkastet, dess lärdomar nita sig fast i ens sinne, som vore de skrifna med flammande typer.

Den största berättelsen i häftet är den, hvarefter boken på engelskt vis uppkallats, men äfven den förtjenar knappast namnet novell, det är snarare ett utkast, en stomme till en roman, som stundom har något af en dispositions skelettaktiga form. Jag vill gifva en kort resumé deraf. Kristian Granes mor var en varmt religiös natur, hans far ursprungligen en tviflare, men som bit för bit skänkt bort sin öfvertygelse och slutligen hamnat i sin barnatro. Härigenom får sonen i arf frön till grubbleri och själastrider, och hans tvifvel utvecklades mer och mer efter hans första nattvardsgång. Så kommer han till Upsala, fattas af sorg och förstämning öfver bristen på djup och innehåll så väl i lifvet som hos kamraterne derstädes, närmar sig pessimismen, representerad af kandidat Ling, en slägting på långt afstånd till Strindbergs Falander, som liknar denne, som

ett matt arrangemang för piano liknar den ursprungliga, färgrika orkesterkompositionen, och tager "par dépit" sin kandidatexamen. Återkommen till sin hemort, förälskar han sig i en ung, djupt troende qvinna (hon heter naturligtvis Agnes), men hon kan ej se upp till den, som ej omfattar hennes tro. De skiljas. Först många år derefter når henne ett budskap från honom, hans förstlingsarbete, ett band noveller, men då hon läst dem, märker hon, huru mycket gemensamt de hafva, huru de båda på olika vägar kommit till "friare tankar", "renare religion" — men då är det för sent att vinna hvarandra. Det är sålunda ett gammalt tema, som ofta varierats, allt sedan Gretchen frågade de berömda orden: "säg Henrik, hur är det med din religion", och aldrig ifrigare än i våra dagar, kanske emedan det just nu oftare än någonsin förekommer i två menniskohjertans historia.

Men herr Geijersstam har snarare tummat på ämnet än på något vis uttömt det. Hufvudfelet i hans behandling ligger i de ofullständiga karaktersteckningarne och den alltigenom utvattnade traditionella skildringen af hufvudpersonernas kärleksförhållande. Hvarken Grane eller ännu mindre Agnes är en verklig menniska, utan tankebilder, till individer omskapade tankeproblemer. Eller hvilka bindande länkar finnas väl mellan den ystra flickungen, "som leker Gambetta" och den svärmiska, försakande kyrkogångerskan? Hvad har vållat Agnes' ensidiga religiositet? Läsaren sväfvar i fullkomlig ovisshet om allt detta, och finner det också oklart; allra minst borde en verklighetsdiktare glömma, att det som ej är motiveradt, ej heller är sant. Lika blodlös och abstrakt är deras kärlek; i hela skildringen finnes ej en droppe lidelse, ej ett uns passion. Vederbörande vexla åsigter, äro konseqventa som blott ett par "talande hufvuden" kunna vara det, och när de skiljas, är det ej möjligt att begripa, att de gjort ett stort, tyngande offer, ty hvem kan tro det vara en uppoffring att

afstå från en kärlek, som är så ljum, så tom, så utan all värme.

Ypperliga äro deremot skildringarne, helst de från Upsala, lika kraftiga som natursanna. Författarens stil är hård och kärf, ofta forceradt våldsam, icke så sällan så kort och tvär, att man — utan att vara elak — måste erinra sig Bret Harte's koncentrerade romaner. Men ingen föds fullfjädrad, hr Geijersstam har mycket att lära, men han är också en af de få af våra unga författare, af hvilka man har rättighet att hoppas icke blott på mycket men också på mycket godt.

På en konstutställning i Köpenhamn såg jag i våras en tafla, som gjort ett visst uppseende, utaf en ung artist: "Kring aftonlampan" hette den. Det är en vinterqväll, isig och bitande kall, en qväll då man riktigt vill göra det hemtrefligt kring sig inom immiga rutor, medan elden sprakar i kakelugnen, men i den "dagligstue" vi se på duken för våra ögon har oenigheten kört trefnaden på dörren. Far och son disputera om realism, Georg Brandes, "Gengangere", hvad vet jag, men häftiga hafva de varit, och nu har gubben sagt sitt sista ord. Innan han börjar läsa gamle "Berlingske", som ligger framför honom, slungar han en sista harmsen blick på sonen, der han står vid pianot och snurrar pianostolen rundt om. Blodet skjuter upp i den unge mannens kinder, det gör honom så ondt, åh så ondt, att de idéer, på hvilka han tror med all sin entusiasm, skola hånas och smutskastas af fadern, liksom denne alldeles glömt, att också han sjelf en gång för en 40 år sedan stått i oppositionen. Han vet, att de åsigter, för hvilka han strider, skola segra, de äro ju unga och hafva Cæsars lycka ombord, men just derför smärtar det honom så outsägligt, att de skola misskännas och misstydas, och han fortfar att nervöst rulla pianostolen rundt, men i soffan sitter modern och låter häpen stickstrumpan falla ner i knät; hon ser på sin son sorgset, förebrående, som om hon ville säga: "Gud, han har då mist sin barnatro!"

Denna tafla kom jag att tänka på, när jag slutat herr Geijersstams bok. Också är "Gråkallt" ett af dessa arbeten, som vålla diskussion i ombonade rum och fredliga aftoncirklar. "Men fred är ej det bästa, men att man något vill", har Norges nutida mest kampfärdige skald med fog sagt. Ur strid och tvist framgå sonande, nya tankar, föryngrande och befruktande.

Vår yngste dramaturg.

Ett utkast af Gustaf af Geijersstam.

Det är blott lätta antydningar om de sannolika konturerna till en författarindividualitet, som dessa rader kunna skänka. Hr Molander har ännu ej skrifvit mycket, hvilket torde få anses naturligt, då han ej är mer än tjugufem år, och det han skrifvit är ej af den art, att det direkt pekar öfver på författarens egen personlighet.

Detta är det för honom särskildt egendomliga, det som i viss mån ställer honom ensam bland vårt lands yngre skriftställare, och det förtjenar dessutom att tagas vara på, emedan det i allmänhet är rätt sällsynt, att en ung författare väsentligen uppträder som iakttagare. Det är eljest så frestande just för ungdomen att gifva vissa vinkar om sin egen person. Ju yngre man är, dess mer plägar man vara upptagen af sig sjelf, hvarför en böjelse för lyrik plägar vara skönjbar äfven i de sedermera mest decideradt objektiva författares förstlingsalster.

Dessutom ligger det i allmänhet rent af i luften i våra dagar för våra författare, äldre som yngre, att taga parti. De flesta ega en betydligt utvecklad indignation, som der den är af äkta sort, förlänar deras arbeten något personligt öfvertygande, som är af egendomlig verkan. Jag påstår ingalunda, att hr Molander saknar indignation. Långt derifrån. Jag är till och med böjd att tro, att han eger den i mycket hög grad, och att detta sannolikt någon gång kommer att spörjas. Men faktum är, att i intet af de arbeten, som ännu från hans hand kommit till allmänheten, är denna

egenskap på något sätt dominerande. Hufvudintresset är öfvervägande psykologiskt. Man frågar sig t. ex. vid läsandet eller åskådandet af "Furstinnan Gogol" ej: hvar ligger rätten, hos nihilisterna eller hos kejsaren? Utan man frågar sig: på hvad sätt har den personen blifvit nihilist? På hvad sätt har den eller den utvecklat sig under inverkan af den revolutionära rörelsen? Hvilka trådar leda den eller den personens handlingssätt vid detta tillfälle? Och i hvilket samband stå dessa trådar med personens i fråga karaktersutveckling i allmänhet?

Förutom ett par poem, tryckta i Upsala vid högtidliga tillfällen, finnas ej många äldre arbeten af Molanders hand. En novell, kallad *I storm*, tryckt i Familj-journalen och ett par humoresker i tidningen Upsala-Posten — det är allt.

Men äfven i dessa är man i tillfälle att se, i huru hög grad den psykologiska iakttagelsen alltid varit en hufvudsak för honom. Drag ur den tjenande klassens lif, sådant detta inverkar bildande på karakterna, det är hvad man får af den första berättelsen. Och i de små humoreskerna är intresset väsentligen ett likartadt. Fin iakttagelse, välde öfver formen, en udd i satiren, som kommer af reflexion mer än af hänförelse, och en ej obetydlig portion qvickhet märka vi i dessa småbitar.

Men der fins också en egenskap, som osökt visar öfver på *Rococo*, den enaktskomedi, hvarigenom författaren först gjorde sig egentligen känd. Der fans ett fint, glädtigt sjelfsvåld, uppblandadt med en ej ringa grad af skepsis. Det var som en läcker rätt, försatt med någon ovan, pikant kryddsmak. Och detta var något, som finnes redan i de nämda humoreskerna.

Men för öfrigt är det äfven här iakttagelse och godt studium, som är nerven i det slags produktion, som frambragt ett sådant stycke. Det förefaller, som om författaren studerat Frankrike under 1700-talet, kanske mest dess literatur. Så har han börjat undra: hur sågo det tidehvarfvets menniskor ut, dessa underliga varelser, som ömsevis be-

undrade Voltaire och svärmade för Rousseau, som ville lösa lifvets gåtor lika lätt, som de skrefvo ett epigram eller en madrigal, dessa menniskor, hvilka lekte herdar och herdinnor med rörpipor och lamungar, som de ledde i rosenröda band, under det att den väldigaste revolution, verlden ännu skådat, förbereddes midt för deras ögon? Hur sågo de ut i hvardagslag, denna crème de la crème af blandadt galanteri, konstförgudning och hofetikett? Och så skrefs då "Rococo", ett bland de underligaste förstlingsalster, någon författare släppt ut i verlden. En nära nog öfverlägset behandlad dialog, en förträfflig scenanordning och framför allt en så äkta gammalfransk touche öfver hvarje samtal och hvarje karakter, att man vid läsningen sjelf nästan började känna efter, om man ej hade allongeperuk, och när man kom till de inflickade gammaldags poemen, fick lof att kasta en blick tillbaka på titelbladet för att öfvertyga sig om, att de ej förskrefvo sig från någon af våra egna gamla gustavianska skalder.

Men bakom allt detta lätta, lekande, detta gyckel med kärleken, denna indifferens för lifvets större intressen, skönjde man hela tiden något annat. Det var mer än en läsare, som redan af "Rococo" anade sig till, att författaren kände till äfven de stora passionerna, att den Amor, som bar knapp på floretten, ej egentligen var hans ideal. Och det var denna slags dubbelhet i stämningen, som enligt mitt omdöme var pjesens största förtjenst.

I *Furstinnan Gogol* visade sig också förf. i många afseenden som raka motsatsen till den, som nyss skrifvit "Rococo". I ett fall var han dock den samme. Hufvudintresset låg på det psykologiska. Här var ej fråga om att få en tendenspjes i vanlig mening. Det var intet inlägg i frågan om nihilismens berättigande eller ej. Syftet var ett allmännare, men pjesen blef derför ingalunda mindre modern.

Det kan möjligen vara skäl att här säga något om en sak, som nära nog synes hota att öfvergå till trosdogm. Och har den väl kommit så långt, är den som bekant

mycket seglifvad. Man tycks nämligen börja få för sig, att tendensen i ett stycke är det, som först och sist afgör, huruvida det är modernt eller ej. Detta beror nu hemma hos oss på att Ibsens sista dramer haft en dylik förborgad eller tydlig tendens, hvilket också varit fallet med arbeten af Björnson, Strindberg m. fl. Jag anser mig ej behöfva göra reda för hvad jag här menar med tendens. Det har länge sedan blifvit utredt, att ordet i våra dagar har en annan betydelse, än det hade på 1700-talet.

Men skulle det vara en fordran på hvarje arbete som ville göra anspråk på att innehålla något nytt, att det skulle bäras upp af en politisk, religiös eller sedlig tendens, då misstänker jag, att åtskilliga af de yppersta nyare diktare skulle få ställas på en ganska underordnad plats. En sak är, att tendens, i den mening ordet här användes, *får* finnas, en annan sak att den *måste*. Turgenjew är sällan i egentlig mening tendentiös, Zola icke heller, annat än i vissa af sina arbeten, hos Daudet och Goncourt torde det ock vara svårt att leta ut tendensen. Ty man inbillar sig väl aldrig, att Daudet skrifvit t. ex. "Kungar i landsflykt" för att få säga om konungamakten, att den är "une grande, vieille chose, morte?"

Nej, det är icke blott de djerfva och nya tankarna, som gifva ett arbete karakteren af "modernt". Den noggranna, sorgfälliga, på verkligt studium stödda psykologiska analysen, den detaljerade iakttagelsen, sjelfva intresset för menniskan såsom sådan, oberoende af tillfälliga egenskaper såsom parti, tro, fädernesland o. d. — detta är kanhända ett väsentligare drag hos nutidsdiktningen än apologier för republik eller angrepp på en gammal troslära.

Just i denna mening är det "Furstinnan Gogol" är så alltigenom modern. Och det är från en sådan synpunkt, man bör betrakta den, om man ej alldeles vill missförstå ej mindre förf:s afsigter än modern konst öfver hufvud. Eljest löper man fara att i likhet med en viss kritiker i ett

Upsalablad komma fram med den anmärkningen, att när man behandlar ett sådant ämne, får man sjelf stå öfver de stridande partierna och liksom gifva åskådaren lösningen på gåtan, d. v. s. med rena ord — gifva idéen till ett nytt Ryssland. Anspråket är något naivt. I så fall gjorde herr Molander klokt i att lära sig ryska och med snaraste söka uträtta, hvad som inte lyckades för Loris Melikow i verlden. Som praktisk samhällsförbättrare skulle han ega ett nästan obegränsadt verksamhetsfält.

Men för att återgå till "Furstinnan Gogol" — det, som i och för ett porträttutkast af författaren der är det vigtigaste, är tvifvelsutan hans sätt att skildra hufvudpersonen, som här trots styckets titel gifvet är *Boris Dmitrijew*.

Boris är son af en kejserlig embetsman. Han har i sin barndom varit sjuklig, hans ungdom har varit full af svärmerier om denna frihet, som han trodde alla andra ega, derför att han sjelf saknade den. Han har emellertid varit utomlands, och när han kommer hem, ser han förhållandena i Ryssland i en annan dager än innan han for bort. Hans far har blifvit mördad af nihilisterna, och klyftan mellan hvad han drömt sig om friheten, och hvad som i lifvet synes kräfvas för att göra den till verklighet, är sådan, att han bäfvar tillbaka för att ens i tanken fylla den. Mordet på fadern har till och med gifvit honom hat till frihetens förkämpar och försvarare.

Ty hans kärlek till friheten har varit rent abstrakt och fantastisk på ett sätt som endast är möjligt för en man — ung eller gammal. När Boris efter slaget vid Plevna låg sårad på lasarettet, vårdades han af en rysk furstinna, styckets hjeltinna *Natalija*, och han ingaf henne samma kärlek till friheten, derför att han lärde henne älska sig. Men hos henne tog frihetssvärmeriet en annan riktning. En qvinna behöfver i allmänhet något reelt för att kunna älska, och hon såg sig om efter något sätt att arbeta i lifvet för detta, hon lärt att tro högt om. Så kom hon in i den revolutio-

nära rörelsen, samtidigt med att Boris drefs emot den. Och det är hennes inflytande, när de nu i början af stycket råkas, som blir bestämmande för Boris utveckling.

Ty frihetskärleken var ej död inom honom. Sjelfva hans häftiga utbrott mot revolutionärerna gifva vid handen, att det blott var hans sårade frihetskärlek, som reste sig mot dem, som skändat friheten med brott. Derför slår som en blixt ned öfver honom den upptäckten, att Natalija tillhör de revolutionära. Ty han sjelf famlar, går som i feber sökande efter något att gripa till för att få ett verk att utföra, som han helt kan offra sig för. Derför behöfver han blott underrättelsen om, hvem fadern egentligen varit, att hans far varit den, som gjort sig skyldig till de värsta grymheterna mot folket, och att han derför blifvit mördad, för att med lif och själ förklara sig vara revolutionär. Då är tviflet inom honom slut, han ser blott en snörrät väg för sig, och han går till verket utan att se hvarken till höger eller till venster.

Men hvad han söker, när han kastar sig in i revovolutionen, är sin egen personlighets räddning. Och det är detta, som gör honom, ej blott till en frihetshjelte, utan till en modern sådan. Ty det fins intet drag, som mera är karakteristiskt för nutiden än detta medvetna sträfvande efter att hålla sin egen inre menniska upprätt. Dervid kan mycket blifva medel, som kanske borde vara ändamål. Frihetens sak blef ett sådant medel för Boris. Det var hans tragiska märke, och detta är ett modernt sådant.

Om sjelfva stycket har mycket blifvit yttradt, och det torde kunna förutsättas såsom temligen bekant. Men icke sant — det företer en bjert kontrast till "Rococo"? Vi hafva ej på länge på vår kungliga scen sett ett stycke så mättadt med lidelse, der de stora passionernas kamp varit så envåldsherskande. Det gör i det afseendet knappast intryck af att härröra från samma person som det

föregående. Och dock fins det ett samband dem emellan, en egenskap som är gemensam, och som förut blifvit sagdt, den ligger i det psykologiska intresset, som för Molander är det första och det sista.

Ett teaterbref från Chicago.

Till "Dagens krönika" af **A. Heyne.**

La mort civile, drama i fem akter af P. Giacometti, är ej främmande för den svenska skådebanan. I öfversättning och genom hr Hillbergs delvis förtjenstfulla framställning af hufvudrollen intresserade det under namnet *Corrado* någon tid ganska mycket den svenska teaterpubliken. Såsom hr Hillbergs landsman och en varm vän af den sceniska konsten, önskar jag derför få redogöra för de intryck jag erfor vid åskådandet af "scenens furste" — såsom man benämner Tommaso Salvini — i en roll enkom skrifven för honom och i hvilken han utvecklar hela storheten af sitt öfverlägsna mästerskap.

Under medeltiden ställdes allt det bästa, som då frambragtes i vetenskap och konst, i kyrkans tjenst. Det bästa i poesi, i musik, i målning, skulptur och arkitektur tjenade då i mer eller mindre mån religiösa syften. Under renässanstidehvarfvet började visserligen de verldsliga furstarne och herrarna att täfla med de andlige i att uppmuntra, beskydda och understundom att bortskämma konstens idkare, men först i en senare tid förmådde de sköna konsterna lyfta sig till full oafhängighet. Den dramatiska konsten, som under sekler var kyrkans slafvinna, kämpade ihärdigt för sin frigörelse men lyckades icke förrän i våra dagar intaga sin plats i den menskliga odlingens tjenst såsom jembördig med hvarje annan af andens uppenbarelser på det skönas

område. Samma plats som kyrkorna under medeltiden intogo bland folken, intaga nu teatrarne. Nationens rikast utrustade personligheter egna i våra dagar sin begåfning deråt och i teatern sammanföras alla länders bästa vitterhet och musik. Skådespelarne äro icke längre en föraktad pariaklass, utan de åtnjuta tvärtom högre aktning, större anseende och bättre aflöning än flertalet af samhällets öfrige medborgare. Tack vare de "förbättrade kommunikationerna" tillhör skådespelaren icke heller mer en viss stad eller en viss nation; han är verldsborgare, och öfverallt der civilisationen gjort sitt inträde är skådespelaren en välkommen och aktad gäst.

Carlyle omtalar Diderot på ett ställe såsom "lycklig kritiker, lycklig filosof, nej, högst af jordisk ära, lycklig i sin verksamhet för teatern." Ansluta vi oss på fullt allvar till en uppfattning som sätter den framgångsrika verksamheten för scenen såsom "högst af jordisk ära", då skola vi förvisso skatta signor Salvini såsom mycket lycklig. Ty rikare frukt af en ädel sträfvan i sitt lifskall, än hvarmed denne skådespelare hugnats, lär näppeligen någon annan person erhållit, åtminstone ingen nu lefvande.

Salvinis figur är af medelhöjd, muskelfast, fyllig, men harmoniskt utvecklad samt uppburen med behag och värdighet; hans rörelser äro få och noga afvägda, vackra och i verklig mening plastiska. Hans anlete med de storslagna linierna, den kraftiga näsan och den fylliga munnen, är rörligt och ytterst uttrycksfullt, men framför något annat må ihågkommas hans underbara, omfångsrika och böjliga stämma, så full af fina och målande skiftningar, att kritiken mången gång frestas tillskrifva den allena denna mäktiga tjusning, Salvini öfvar på sin publik. Såsom i en brännpunkt äro hos denne man samlade alla de egenskaper, som man önskar finna hos en scenisk konstnär, men hvilka man eljest allt för ofta finner njuggt fördelade på många händer.

Hvad nu *Corrado* beträffar, så är han af förf. framställd såsom en storslagen naturmenniska, lika mottaglig för

ädla intryck som han är beherskad af våldsamma lidelser. Hans lif är en kedja af stora och häftiga sinnesrörelser, en tillvaro i spänning och ångest, full af fruktansvärda missgrepp och sjelfförvållade lidanden, och när han slutligen, efter årslånga fysiska marter, lemnas ensam med sin rådvilla sorg, sin hopplösa förtviflan, då stelnar det af lidelsernas stormar härjade hjertat och det sjudande blodets vågor lägga sig i den önskade och allt försonande döden.

Den giftflaska, som man af för mig oförklarliga skäl på den svenska scenen satt i händerna på dramats hufvudperson, blir, om man rätt uppfattar honom, helt och hållet öfverflödig samt bidrager blott till att upphäfva den poetiska verkan i den fullt följdriktiga och tragiska afslutning, förf. angifvit. Liksom lidelserna lössläppta icke vore nog för att bränna ett stackars menniskohjerta till aska!

Sägnen, att konsten föryngrar, är sann. Salvini är icke längre ung till åren, men han är det förvisso till själen. När man ser hans mästerliga plastik, då lär man sig skatta en plastisk framställning på scenen och beklaga, att så många personer tillåtas uppträda å densamma med ringa eller intet begrepp om denna gren af sin konst. Vid sin entré i midten af 2:dra akten framstälde Salvini, klädd i en luggsliten svart sammetskostym och ljusbruna damasker, med ens den slående bilden af en man, nedtyngd af sorg, försakelse och alla slags lidanden. Han rör sig med svårighet: sjukdom har ju uttömt hans krafter och fängelsebojorna gjort hans leder styfva. Men Corrados sinne bibehåller ännu sin spänstighet och det är ej blott med ord han gifver uttryck åt sin otålighet öfver det närgångna förhör, presten anställer med honom. Pointeringen af utropet: *Ah! Jag har förrådt mig sjelf!* var af en oemotståndlig verkan. Salvini rusade, vid framsägandet häraf, upp från sin stol med en skyldig brottslings hela förskräckelse, rådvill om hvart han bör taga sin tillflykt. Den strax härpå följande scenen, då Corrado för presten och Don Ferdinando framställer historien om sitt mord, fängslande och

flykt, var ett vackert prof på en fin uppfattning och ett omsorgsfullt utarbetande af de enskilda detaljerna. Vid början af sin berättelse är Corrado så ödmjuk och känner sig så ovärdig i jemförelse med dem han står inför, att han kysser sina egna fingrar för hvarje gång han rört vid presten, men han uppgår under berättelsens gång så i minnena af sitt förflutna lif och och sina utståndna lidanden, att han alldeles förgäter sig sjelf och helt förtroligt lägger sin hand på prestens skuldra. Detta är blott ett af de många drag, som kunna anföras från en scen, hvilken Salvini gör till ett mästerstycke af dramatisk framställning. Konturerna af hvarje särskild fas i berättelsen uppdrogos mimiskt och skiftningarna i röstens tonfall voro så uttrycksfulla, att äfven de i språket oinvigde, utan annan ledning, förstodo hvarom det handlade. När det kom till den scen, i hvilken den oreflekterade och blott af sin kärlek uppburne mannen ändtligen möter sin hustru, men af henne mottages med den isande förklaringen: *Jag mottog ert namn, då det var fläckfritt och äradt; men nu, sedan det är höljdt med blod och vanära, kan hvarken ni eller någon annan tvinga mig att bära det*, då förstod den store tragikern att låta publiken ana, nej, verkligen se den ändlösa smärta, som i detta ögonblick söndersliter Corrados inre. Man kan knappast tänka sig något mera rörande, än då den store, våldsamme mannen står bedjande som ett barn inför sin hustru och slutligen, då hon hycklar en känsla som hon ej mera eger, full af öfverväldigande sällhet och ömhet, på knä vid hennes fötter och med armarne kring hennes lif, gömmer sitt hufvud i hennes sköte. Beherskadt och med trohet mot naturen fortsätter Salvini så sin fina själsmålning tills han når sin höjdpunkt i den scen, hvari fadern beröfvas den sista gnistan af hopp, förtviflan helt och hållet bemäktigar sig det länge nog marterade hjertat och lifvets pulsar upphöra att slå. En sannare och mera gripande bild af döden, än den Salvini framställer i denna scen, kan svårligen gifvas. Halft medvetslös och redan om-

gifven af dödens mörker, sjunker han tillbaka i en stor länstol med öfverkroppen delvis öfver ett bredvidstående bord. För hans tankar leka hans lifs idoler: makan och dottern; han kallar feberaktigt på den senare. För att göra den döendes sista stund en smula ljusare uppmanar modern flickan, som är utan all aning om hvem den olycklige mannen i verkligheten är, att knäböja framför honom och kalla honom fader. Flickan lyder. Ett matt leende upplyser för ett ögonblick Corrados anlete, hvarpå döden redan tryckt sin prägel, en rossling banar sig väg öfver de vidgade läpparne, venstra handen pressas krampaktigt mot hjertat, ögonen stirra utan mål ut i rymden och då den döende gör ett försök att böja sig ned mot sitt barn faller han framstupa på golfvet död.... Denna scen var helt enkelt sublim. Starka färger förvilla, som vi veta, lätt en kritiklös publik, men här användes ej sådana. Det var icke en dödskamp med konvulsiviska ryckningar, skrik och väsnande och allt slags osmakligt effektsökeri. Det var icke denna misslyckade framställning, som innerst har sin grund i en vidskeplig fruktan för och en orätt uppfattning af den förlossning från själsqvalen, som vi benämna döden. Här var det den store artisten, som mätt djupet af de själsqval, han skulle framställa, och med tillit till sitt snilles ingifvelser gaf åskådaren ett begrepp om den engel, som stundom går barmhertighetens ärende, men som nästan alltid blir misskänd.

Vi kallade i det föregående Salvinis framställning af Corrado en själsmålning och vi upprepa det; men det är en själsmålning, till hvilken färgerna gripits ur det verkliga lifvet. Derför äro de också sanna och förfela icke den rätta verkan. De känslor och stämningar, Salvini målar i Corrado, äro lika fattliga för den ene som den andre, ty de äro ej konstlade utan af det slag som röra sig i hvarje menniskas innersta. Det är ingen ringa triumf för Salvini, den lycklige framställaren af Shakespeare's dramer, att han, efter att ha besjungits af alla nationers poeter och icke-poe-

ter, som Corrado krönes af mästaren för den moderna realismen, hr E. Zola. Salvinis konst kan ej hänföras till någon skola: det är icke realism, men sanning; icke romantik, men skönhet. Han har sjelf betecknat det som ett stort misstag, om en konstnär uppgår i en viss smakriktning. "Jag tillhör hvarken *realisterna* eller *idealisterna*", yttrade han en gång på tal härom; "mitt mål är helt enkelt att förena sanning med skönhet." Det är med detta mål, "värdigt en gud", alltjemt för ögonen, som han hunnit till den höga ståndpunkt, han nu innehar, och som gör honom förtjent af hedersnamnet: "scenens furste".

Från konstutställningen i Rom.

Bref till "Dagens krönika" af **Alfredo Mazza.**
(Öfvers. från förf:s italienska handskrift af H. Sandström.)

Italien har i år firat två stora konstnärsfester: den internationela konstutställningen och fyrahundraårsjubiléet af Rafaels födelse.

Denna sistnämda tilldragelse högtidlighölls den 28 mars genom en stor procession till Pantheon (der Rafaels ben ligga förvarade); i festtåget deltogo konstnärer från hela verlden. Många tal — några af utmärkt beskaffenhet — höllos till minne af den store urbinesaren. Allmänheten erhöll tillträde till palazzo Farnesina, der "Galatea" och den historiska framställningen om "Amor och Psyke" befinna sig och hvilket palats sedan flera år hållits stängdt. Äfven hafva några literära alster rörande Rafael och hans verk sett dagen; af dessa vill jag fästa uppmärksamheten på ett framstående sådant, som vår ansedde och värderade konstkritiker *G. B. Cavalcaselle* utgifvit tillsammans med *J. A. Crowe* om "Rafael och hans tid," * utgörande en fortsättning på den italienska målningskonstens historia, hvilken författarne redan offentliggjort.

---

* Arbetet utgör två delar och kommer att öfversättas på flera europeiska språk: tills vidare är en öfversättning på engelska under utgifning; det italienska originalet håller ännu på att tryckas. För hvarje konstnär är namnet Cavalcaselle nog för att han skall inse betydelsen af detta verk; för den oinvigde vilja vi nämna, att man för den franska öfversättningen betalat 60,000 francs.

Den internationela konstutställningen invigdes den 21 sistl. januari. I Italien hafva dylika utställningar enligt regeln ej anordnats i blott en stad, såsom i Frankrike eller annanstädes, utan än i en, än i en annan af Italiens städer och detta med rätta, enär vi hafva konstskatter på alla håll och man ej till skada för Florens, Venedig samt våra andra sköna och rika städer kan kalla Rom för den enda konsthärden i vårt land.* Då det i år var Roms tur, beslöt man, att utställningen skulle blifva internationel.

Vare sig emellertid på grund af försumlighet från komiténs sida eller af andra orsaker, förhållandet är, att de utländske konstnärerna ej i större mängd hörsammat inbjudningen, utan sändt blott få arbeten till Rom, på grund hvaraf också denna exposition snarare bör kallas italiensk än internationel. Likväl finnas der arbeten, som förtjena att blifva kända, och för dem skola vi i korthet redogöra. Vi skola sysselsätta oss företrädesvis med taflorna och först med de utländska konstnärernas.

De förnämsta utländska konstnärer, som sändt arbeten, äro: *Alma Tadema*, *Henrik Siemiradzki*, *Rosa Bonheur*, *Johan Matejko*.

En i konstens helgedom oinvigd skall vid betraktandet af de fem taflor, hvilka *Alma Tadema* utstält, ej känna sig vidare berörd eller tro sig stå inför verkliga mästerverk i konsten. Den berömde holländske målarens stil är så anspråkslös, så enkel, så föga prålig, att den lätt missleder hvar och en, som ej är kännare. Han har utstält tre oljefärgstaflor och två aqvareller.

Den första taflan föreställer en bildhuggareatelier på det gamla Roms tid och kallas i katalogen "Atelier de sculpture". Midt på taflan ser man en fontän af porfyr eller rosso antico med en triton. En slaf vrider den rundt

* De två senaste konstutställningarna höllos i Turin och Milano. Konstnärerna hafva beslutit, att italienska konstutställningar skola hållas hvart annat år i de städer, som kunna kallas konstcentra, samt hvart fjerde år i Rom internationela konstutställningar.

medelst ett handtag vid dess nedre del, för att visa konstverket för några åskådare, som stå tysta och beundra detsamma. Slafven, en mörk typ, muskulös, smutsfärgad med ett litet, skarpt tecknadt och slätrakadt hufvud och naket bröst, bildar en kontrast till en af åskådarne, som har ljus hy och rödaktigt skägg. Den unga rödhåriga qvinnan, som står nära åskådargruppen, är särdeles vacker; två barn fatta henne i kläderna. Hon är en intagande varelse med hvit hy och klar blick. Den köttfärgade drägten, som står väl tillsammans med hyn, förlänar hennes utseende ett drag af vällust, ehuru hon tydligen är oförvitlig och kysk. En annan qvinna, i sittande ställning och framställd i profil, har en typ, som ej är sydländsk.

"Cabinet d'un amateur" framställer äfven en konstnärsatelier och i det gamla Rom. Denna tafla är bättre och lifligare utförd än den föregående. Två patricier, som äro placerade i förgrunden, sitta och betrakta en tafla, hvilken står på ett staffli, så att endast frånsidan synes. Den yngre granskar målningen liksom för att upptäcka någon fördold skönhet i densamma. Han har svart, lockigt hår. Af den äldre ser man endast en del af pannan, ena tinningen och venstra ögat; det öfriga skymmes af den på staffliet befintliga målningen. Denna grupp framställer förträffligt det lugn och den förnöjdhet, som röja sig hos dem, hvilka äro fördjupade i betraktande af ett konstverk. I taflans midt hvilar en qvinna på en divan: hon har hvit hy och guldgult hår. På högra sidan bilda fyra personer en annan grupp; två af dem stå i profil och stödja sig mot hvarandra. Den ene deklamerar ett skaldeverk: — det är en poet om 20 år, med vekt, qvinligt utseende och yfvigt hår.

Den tredje oljefärgstaflan framställer en religiös ceremoni bland hedningarne, nämligen vinskördefesten. En viss torrhet i färgen röjer sig här. Taflan är också af mindre värde än de föregående.

Den ena aqvarellen framställer en trappa, uppför hvilken några qvinnor stiga. Midt i trappan står en af dem, en

smärt, högväxt gestalt, klädd i mörkgrönt. Arbetet är ej synnerligen gediget och i utförandet något stelt och sökt.

På den andra aqvarellen åtskiljas för- och bakgrunden genom en bänk af hvit marmor. Under bänken ser man en strimma af den ljusa marken och öfver den samma hafvet och himlen. En ung qvinna med rödgult hår (gult tyckes vara konstnärns favoritfärg), grå ögon och hvitklädd, sitter på bänken och stödjer sig derpå med högra armen. En hvitklädd yngling söker uppfånga en blick af den unga qvinnan, medan han med mildt våld drager henne till sig. Scenen är underbart okonstlad och af en verkligen idyllisk ljufhet. Det ligger en poetisk stämning deröfver, som ord ej mäkta återgifva.

Hur ofantligt olika Tademas stil är ej *Siemiradzkis!* Den berömde skaparen af "Neros facklor", som väckt ett så storartadt uppseende, har utstält en allegorisk takmålning, framställande fejden mellan det ondas och det godas genier. Å den nedre delen ser man Psyke, som af parcerna söker utforska jordens öde. Hoppet berör hennes skuldra; kontrasten mot de olyckor, som skola strömma ur Pandoras ask, bildas af framåtskridandets förkämpar, åskådliggjorda genom en grupp af konsterna och vetenskaperna. Midt bland dem står visheten, som drager täckelset af sanningen. I gruppen representeras filosofien, aritmetiken, matematiken, geografien, zoologien, botaniken, mineralogien och arkeologien. Fysiken och kemien utgöra öfvergångsgruppen mellan vetenskaperna, upptäckterna och uppfinningarna, bland hvilka elektriciteten står främst. I höjden sväfva rättvisan, freden och friheten. I det svarta moln, som höljer taflans öfre del, skönjas krigets genier; våldet söker rycka till sig af ryktet de lagrar, som äro ämnade åt poesien och konsterna. Midt bland det ondas genier, som äro nära att vinna segern, och ofvanför uppfinningarnas grupp sväfvar en genie med vapen af eld, hvilken tyckes utgöra det nödvändiga sambandet mellan ljusets och mörkrets härskaror.

Detta är den allegori, som är framställd i taflan, hvilken är af stora dimensioner. Ämnet är, såsom man finner, föga intressant och utförandet står ej på höjden af det, hvilket den berömde polske målaren presterat i sina öfriga arbeten, ehuru åskådaren redan vid första ögonkastet märker, att det är en mästare, som utfört taflan. Dess ofördelaktiga plats bidrager till, att man ej kan bilda sig ett bestämdt omdöme om densamma. *

Johan Matejko, professor i skön konst i Krakau, har utställt en förträfflig tafla, föreställande "Alberts, prins af Preussen, hyllning såsom konung Sigismund I af Polen den 1 April 1515." Konung Sigismund sitter på en tron, som höljes af ett blodrödt kläde. Han bär krona; en gul kappa nedfaller från axlarne i ymniga veck. Underdrägten är äfven gul och broderad i rödt. Han sträcker sin handskklädda hand mot den prins, som ligger på knä framför honom, liksom om han med sin stolta och bestämda blick sade till honom: "Svär du?" Prinsen, som bär full stålrustning, håller i ena handen en fana, som af vinden sättes i rörelse, och lägger den andra på en bibel, som hvilar på konung Sigismunds knä, för att aflägga ed. Dessa äro de mest framträdande figurerna på taflan och befinna sig verkligen på pyramidens spets (enligt de af Leonardo Da Vinci uppställda reglerna). Bakom hvardera af dessa figurer synas flere andra på de trappsteg, som leda upp till tronen, på ömse sidor och bilda sålunda öfvergång till dem, som stå nedanför tronen. I prinsens af Preussen oräkneliga svit märkas två hvitklädda narrar, en grönklädd dam, två prester i svarta korkåpor, många soldater, och bland dem en person med en stor halskedja och grön sammetskappa; han pekar på ett stort fat, fyldt med guldmynt, som en nedanför tronen stående slaf håller. Bakom denne slaf står en hop folk. Beundransvärdt är uttrycket hos en bonde, som vänder sig nästan

* Taflan anlände efter den bestämda tiden och man måste uppbygga ett skjul bredvid utställningsbygnaden för att kunna mottaga den.

med vanvördnad från tronen. Bland de öfriga framträda en kraftfull yngling, som bär en liten vacker ljushårig flicka, en soldat till häst och med ett grått skägg, som räcker ned öfver bröstet, samt med en stor hjelmbuske; han betraktar hufvudgruppen på tronen. Bakom konung Sigismund står hans svit, der en biskop gör sig bemärkt. En röd fana vajar för vinden. Till venster stå flere åskådare på en balkong.

Taflan innehåller ej mindre än 83 figurer och är i sanning beundransvärd. Personernas gruppering och noggrannheten i utförandet lemna intet öfrigt att önska. Färgen på kläderna är äfven mycket väl fördelad. En brist förefinnes dock å denna tafla: fonden är af en allt för liflig röd färgläggning. Det är tydligt, att detta varit mästarens afsigt, på det att personerna skulle bättre framträda, ty, då de äro så många, hade de nödvändigt blifvit otydliga, om taflans botten haft en annan färg. Taflan är i alla händelser ett af de förnämsta konstverken på utställningen.

Rosa Bonheur, som sedan femtio år tillbaka är den förnämsta djurmålaren i Frankrike, har utstält tre taflor, som äro ypperliga: "Skogens konung", "En vildsvinshjord" och "Ett åsnehufvud". Den först nämda taflan framställer en hjort midt i en skog, der träden endast hafva några torra löf qvar; en grådaskig himmel framskymtar mellan löfverket. Hjorten står med upplyftadt hufvud och med blicken riktad mot åskådaren; hans ögon äro något rödsprängda och uttrycka det fullständigaste lugn. Bottnen harmonierar väl med taflans hufvudfärg. Den andra duken framställer en vildsvinshjord, som nedstiger utför en höjd. Främst gå två vildsvin, af hvilka det ena vänder trynet mot marken; det andras halföppna gap är vändt mot betraktaren. På afstånd ser man flera andra dylika djur. Den tredje taflan framställer en åsna, af hvilken man ser främre delen af kroppen. Detta är den bästa af de tre taflorna

med hänsyn så väl till färgharmonien som till utförandet, hvilket är oöfverträffligt.

Dessa fyra stora utländska konstnärers arbeten skilja sig himmelsvidt från hvarandra. Det karakteristiska för Alma Tadema är den naturens lugna klarhet och ljufhet, som finner sitt uttryck i den romerska verlden; det karakteristiska hos Siemiradzky är den framtid, han afmålar för oss med dess förfärliga strider; hos Bonheur är det djurverlden; hos Matejko är det kärleken till fosterlandet, som är slaget i bojor. Dessa förträffliga konstnärer hafva så skiljaktiga egenskaper, att en jemförelse mellan dem är fullkomligt omöjlig. Egendomligt är, att ingen af dem har i ofvan beskrifna taflor uttryckt en idé: det är naturen, de afbildat i ett bestämdt ögonblick, naturen under hvila. De italienska konstnärerna hafva, såsom vi skola finna, i dess ställe mer sysselsatt sig med idén än med utförandet, särskildt inträffar detta med de stora taflorna. Vi skola se, hur de lyckats i sin uppgift.

Dessa utmärkta utländska konstnärer lemna alla de öfriga långt efter sig; dock finnas åtskilliga, som förtjena omtalande. Bland dem må nämnas den i Rom bosatte amerikanske målaren *Story*, som utstält en liten ganska intagande duk, benämd "Dachshunde" (en hundfamilj); svensken *Julius Kronberg*, som utstält en mycket beaktansvärd aqvarell, afsedd för en solfjäder; samt de norske målarne *Norman Adelsteen*, *Ross Christian Meyer* och *Elif Petersen*. Den först nämde af dessa representeras genom en vy från Saltenfjord; färg och utförande mycket goda; taflan är inköpt af italienske ministerpresidenten Agostino Depretis. Den andre bjuder på "Majrosor"; taflan återgifver en ung dam med en blomstergirland. Den ljusblå fonden är något matt och damens min ej synnerligen uttycksfull. Den tredje har utstält en tafla af stora dimensioner, benämd "Michelangiolo krukmakaren". Arbetaren är sysselsatt med att laga några lerkärl. Af dessa tre norska målares taflor är den förstnämdes bäst.

Bland de italienska konstnärernas arbeten är det mest framstående: "Il voto" af *Francesco Paolo Michetti*. Michetti, som förut rönt lysande framgång med sina arbeten, är i detta sista, som ej är fullbordadt, verkligen oklar. Ämnet är detta: i en landskyrka i Abruzzerna firas San Pantaleos dag. Några bönder hafva enligt bruket i dessa trakter gjort löftet att krypa från kyrkans ena ändpunkt till den andra och med tungan utstaka korsets tecken på golfvet. En hop folk åser skådespelet, som utmärker sig för en rå, frånstötande och fanatisk asketism.

Taflan är 7 till 8 meter lång och omkring 3 meter hög; en mängd bönder och bondqvinnor, som betrakta den ömkliga ceremonien, upptager dess midt och är ordnad i led efter en bestämd plan. I förgrunden krypa de olyckliga från venster till höger i sned riktning, så att de alltmer aflägsna sig från betraktaren. På högra sidan står på en matta den stora silfverbröstbilden af helgonet i profil. Bakom denna stå och sitta några figurer på trappstegen till altaret.

Taflan är fyld af figurer och hvarje person har till fond en grupp andra personer. Böndernas helgdagsdrägter lysa bjert, men taflan är i sin helhet af en matt och dammig färgläggning, som gör, att figurerna ej afteckna sig nog skarpt; detta slags slöja är emellertid mycket olika den beslöjningsmetod, som Leonardo da Vinci anbefalde för att motarbeta den skadliga inverkan, en för stark belysning utöfvar på figurerna å en tafla. Hufvudfiguren i "Voto" är en gammal bonde, som efter att hafva framkrupit till bildstoden, kysser densamma med sina smutsiga läppar. Efter honom krypa flera troende. En kraftfull yngling intager taflans midt; han krälar som de andra med ansigtet i stoftet och händerna på marken. Bakom honom komma, likt slagtboskap, män och qvinnor om hvarandra. Bland de öfriga märkes en yngling i grön sammetsdrägt, han lyfter hufvudet från marken, liksom om han ville undandraga sig den frivilliga tortyren; en ung och skön qvinna, måhända

ynglingens trolofvade, lägger smekande handen på hans hufvud för att förmå honom att uthärda den svåra smärtan. Bland åskådarne synes först, från venster räknadt, en gosse med ljuslockigt hår och ett till hälften förskräckt, till hälften nyfiket utseende. En yngling i röd korkåpa ligger på knä och håller ett stort metallkors; en qvinna bär ett litet barn med lifligt utseende. Vidare följa en sorgklädd gumma, en annan gumma inbegripen i bön samt en i vid kåpa klädd prest, som assisterar vid denna ruskiga ceremoni. I denna antites, i kontrasten mellan presten och de trogna läses alla religionsformers historia; i denna hop fanatiska bönder, hvars midt den känslolöse presten intager, kunna alla religioners fanatici skådas; man torde erinra sig Moloks förskräckliga ritual, de sorgliga legenderna om druiderna, den grekiska mytologiens religiösa legender, de indiska gudarnes bronsvagnar, som under sin färd krossa de trognas kroppar, katolikernas bål och tortyrmedel. Målaren har tydligen tagit till uppgift att röra åskådaren genom att visa honom, på hvilken afväg religionen stundom råkar. Åskådaren röres dock ej vid första blicken på taflan; det fordras ett visst studium af dess särskilda delar, för att han skall kunna uppfatta scenen: taflan saknar hvad målarne kalla "enhet i tanken."

Den, som utstält detta arbete, är endast 30 år. Hans konstnärliga egenskaper äro desamma som mästarnes i den italienska konstens bästa skeden: brådmogenhet, omvexling, genialitet, bredd i konceptionen, tro på sin egen förmåga. Han är den fullständigaste konstnärsnatur, den nya italienska skolan har att uppvisa. Om några år skall Michettis namn måhända gå kring verlden.

En annan religiös målning, ehuru af helt olika natur, är "Via dolorosa" af *Giuseppe Ferrari.* Den framställer återvändandet från Golgatha. Det är i solnedgången. Maria nedstiger jemte Maria Magdalena och Kleofas' hustru Maria från hufvudskalleplatsen. Johannes, Josef af Arimatia och Nikodemus gå framför qvinnorna. Det är en grupp

med endast 6 figurer, men högtidlig och dramatisk i sin enkelhet. Himlen är hållen i en blygrå ton och tung. En sista stråle från den sjunkande solen belyser de sex figurerna. Maria vänder sig om, nästan förstenad af smärtan, med en min, som uttrycker medvetslöshet och fasa. Hon riktar sin blick mot afrättsplatsen, liksom om hon ej kunde slita den derifrån. Det är moderns förtviflade sorg, som målar sig i hennes drag. Hon bildar medelpunkten i taflan, liksom hon är brännpunkten för dess ljuseffekter. Maria Magdalena understödjer henne och lägger sin ena hand på hennes skuldra. Äfven hon är tillintetgjord af smärta. Den tredje Maria följer dem med hopknäppta händer. De tre männen äro ordnade i samma symmetri som qvinnorna. Taflan uttrycker det sanna och menskliga i smärtan. Teckningen är verkställd af en säker hand och färgen är använd med måtta. Dessa äro taflans goda sidor. Dess brister äro: en enformig och vulgär typ hos qvinnorna samt en viss monoton stämning hos figurerna. Med undantag af Maria, modern, öfver hvilken taflans hela effekt är utbredd och som är beundransvärd i utförandet, färgen och känslan, äro alla personerna endast bifigurer och skulle saklöst hafva kunnat vara borta. Taflan är inköpt af hrr Fairless och Beeforth för något af Londons museer.

I "Christus imperat" har *Valerico Laccetti* stält för sig samma uppgift som Michetti i sin "Voto". Han angriper katolska religionen. Anmärkningsvärdt är, att en stor del af våra målares taflor behandlar religiösa ämnen. Det är egendomligt, att just i Italien, det enda af alla katolska land (derom är jag djupt öfvertygad), som ej tror på katolska religionen, målare slå sig på uppgifter af detta slag. Men de göra det säkerligen ej för att understödja utan för att bekämpa statsreligionen. "Christus imperat" framställer en procession. En grupp i hudar klädda barbarer framskrider, upptänd af rå fanatism och företrädd af en biskop under afsjungande af hymner till Guds ära. De svänga sina facklor och blodiga yxor och hota att nedslå statyer samt jemna

med jorden de stolta palatsen. Flere patricier och plebejer, blandade om hvarandra och klädda i asiatiska drägter följa den vilda massan, äfvensom å ömse sidor ett antal fromma qvinnor. Presterna, af hvilka en bär en helgonbild i byzantisk stil, framskrida majestätiskt. Om hela taflan vore så utförd som barbargruppen, skulle den vara det förnämsta arbete, våra egna konstnärer utställt. Tyvärr äro dock bifigurerna af vida mindre förtjenst än hufvudpersonerna.

Luigi Nono har väckt ganska stort uppseende vid föregående utställningar, men ingen kunde ana, att han vore i stånd att åstadkomma ett sådant arbete som det, hvilket han kallat "Refugium peccatorum". Taflan afbildar den för alla målare välbekanta balustraden i Chioggia. Det är skymning, just de ögonblick, då solen ännu kastar ett gyllene sken öfver horisonten, en stund efter det den gått ned. En qvinna ligger bedjande på knä framför en madonnabild, vid hvilken en lampa och blommor äro anbragta. Hon är tarfligt klädd och håller hufvudet nedböjdt, försänkt i stum smärta och med ansigtet bortvändt från betraktaren. Några nedfallna blad antyda, att det är höst. Taflan är inköpt af konung Umberto.

Pietro Aldi från Siena har ej till behandling valt något religiöst ämne utan en episod ur sin födelsestads historia: "De sista stunderna af Sienas frihet." Taflan är af stora dimensioner. Dess fond bildas af en kapellfasad, som är anbragt i sned riktning, så att man ser en af sidofasaderna. En qvinna sitter på trappstegen och visar en döende, måhända hennes egen son, den sista kärlekstjensten. Den döende, som hvilar sitt hufvud i qvinnans knä, är dödsblek. I närheten sitter en svårt sårad soldat; han tyckes rufva öfver den kära fädernestadens snart inträffande fall. En qvinna knäfaller framför en i kapellet befintlig madonnabild. På afstånd synas några sårade, som bortföras på bårar. Till venster står en qvinna, som stöder sig mot kapellets sidofasad och synes betagen af den djupaste smärta. Taf-

lan gör ett ädelt och upphöjdt intryck; utförandet är äfven vårdadt, men den något blågrå färgen gifver taflan en anstrykning af monotoni.

Med stora skäl sade mig en gång en konstnär, att utställningarna "mörda" taflorna. Och det är säkert, att vissa taflor, såsom nu beskrifna af Aldi äfvensom Pietro Vannis, för hvilken vi här nedan skola redogöra, förlora en stor del af effekten, derigenom att de äro placerade nära andra af mer lysande färger. Målarkonstens verk, såsom musikens och i allmänhet de sköna konsternas alster, hafva behof af att studeras i den omgifning, som passar dem, och att betraktas hvart och ett för sig: den menskliga anden kan ej ila från ett ämne till ett annat och hvarje ögonblick förändra stämning. För att rättvist bedöma ett konstverk, måste man göra sig fullt förtrogen dermed och söka utforska den idé och de känslor, som ledt konstnärn.

Pietro Vannis tafla framställer den förfärliga pest, som härjade i Italien år 1374. Scenen är i Siena och det är i morgongryningen. En stojande skara unga män nedstiger för en trappa från ett hus, der de under orgier tillbragt natten.* Några af dem äro druckna, och en af dem lägger sin arm på en ung flickas skuldra för att draga henne till sig. En qvinna söker rycka henne undan den obehagliga anblicken af denna scen. På marken ser man en döende, träffad af pesten, och nära honom under en kappa ligger ett lik. Heliga Catharina, en nunna, och en munk bevisa den döende den sista tjensten. Heliga Catharina kastar en ogillande blick på den uppsluppna skaran. Uttrycket hos henne är utmärkt skönt, likaså hos några af de andra figurerna. Utförandet är mycket omsorgsfullt och taflan åstadkommer det åsyftade totalintrycket af dysterhet. Men här såsom i Aldis tafla är färgen föga i ögonen fal-

* Historien förmäler, att, under det den förfärliga farsoten gick, många trodde sig kunna undgå den genom att hängifva sig åt alla slags njutningar. Boccaccio talar utförligt derom i sin beundransvärda inledning till Decamerone.

lande och för anspråkslös i jemförelse med de i närheten sittande taflornas lysande färgläggning.

Af helt olika innehåll äro de vackra små taflorna af *Girolamo Induno*, som kallas "Förposter", "Tiggande savoyard" och "Landstrykare". Å den först nämda ser man en bersaglier (italiensk infanterisoldat), som stöder sig mot ett staket och samtalar med en ung qvinna, som sysslar inom detsamma med jordarbete. Han räcker henne artigt några rosor. Bondflickan lyfter på hufvudet och vänder ansigtet till hälften mot soldaten, men ser ej på honom. Hon småler med ett uttryck af innerlig belåtenhet. En annan flicka, som står på något afstånd, kastar skälmska blickar på de båda och skrattar listigt. Taflan andas den ljufligaste fridfullhet och sympati. Induno ser allt i ljusa färger; det hemska och dystra finnes ej till för honom och på denna utställning, der de flesta konstalstren behandla tragiska ämnen och äro af stora dimensioner, njuter sinnet af att kunna låta blicken få hvila på denna lilla täcka och ej maniererade tafla. Äfven den savoyardiske tiggargossen har ett fint och intagande utseende. Likaså "landstrykaren", som med sitt gråa skägg ser ut som en patriark och säkerligen är mer tilltalande här än i verkligheten. Detta är ett stort fel i den moderna skolans ögon, hvilken vill vara en slafvisk efteraparinna af naturen. Men visst är, att Indunos taflor utmärka sig för en stor skönhet!

Achille Vertunni har utstält några landskap, af hvilka det bästa enligt min åsigt är en utsigt af romerska campagnan. För öfrigt har denne ansedde konstnär åstadkommit många bättre arbeten än dessa.

Mycket goda arbeten äro inlemnade af *Eugenio Gignous*, i synnerhet den tafla, som kallas "Höst", och af *Francesco Lojacono*. Om *Edoardo Dalbono* kan sägas detsamma som om Induno: hans arbeten äro för sköna. Hur leende Neapels himmel än är, går den ej upp mot hans "Spiaggia di Mergellina". *Giacomo Favretto* väcker ej på denna utställning samma uppseende, som han åstadkom i Milano. *Angelo*

Dall' Oca Branca, som endast är 22 år, gifver stora löften för framtiden.

Ett omnämnande förtjena äfven *Anatolio Scifoni*, *Carlo Muccioli*, som utstält en "Corsa dei barberi" (hästlöpning) från Rom, der dock just de egentliga täflarne, hästarne, saknas. Vidare *Pietro Bouvier*, *Enrico Crespi*, *Salvatore Frangiamore*, *Luigi Mion* och *Erulo Eruli*.

Man har på utställningen tillfälle att iakttaga, att målarkonsten gått framåt och särskildt finner man der en ifrigare sträfvan att behandla ädla och upphöjda ämnen. *Genren* och *aqvarellen* äro lyckligtvis på upphällningen. Vår tids benägenhet för sparsamhet är egnad att ingifva den farhågan, att den ädla och höga målningskonstens dagar äro räknade. Denna utställning ådagalägger om ej annat åtminstone det, att aqvarellens popularitet är stadd i starkt aftagande. Detta är ett glädjande symptom, hvarvid tillbörligt afseende bör fästas.

Bildhuggarkonsten står å denna utställning på en betydligt lägre ståndpunkt än målarkonsten. Intet arbete kan sägas vara framstående och få äro de, som nå ens medelmåttan; de dåliga äro legio.

Vi vilja dock framhålla marmorstatyn "Le spiègle" af parisaren *Clement d'Astanières*, hvilket arbete af juryn ansetts vara det bästa. Statyn framställer en gosse af 12 till 14 års ålder, alldeles naken, enär han nyss uppstigit ur badet. Han sitter på stranden och stöder sig med ena handen mot marken, medan han står i begrepp att med den andra kasta en sten i vattnet.

Bättre än denna marmorstaty förefaller mig en staty i brons af *Eugenio Maccagnani* från Lecce. Arbetet, som kallas "Hvad det är kallt!" företer ett naket barn, som skall nedstiga i vattnet och med tåspetsen pröfvar dess värmegrad. Känslan af kyla är väl återgifven.

Ett godt arbete är "Sångöfning" af *Emilio Marsili*. Statyn är i brons och visar en gosse i blotta skjortan. I

ena handen håller han ett notblad; den andra sträcker han uppåt i begrepp att börja sina rullader.

Förträfflig är *Giacomo Ginottis* "Petrolös", en af de qvinnor, som deltogo i kommunupproret 1871. Ögat glöder af vild lidelse och djupt hat. Uttrycket är beundransvärdt och utförandet utmärkt. Bysten är dock ej ny, utan fans redan vid senaste expositionen i Turin.

Ett ganska godt arbete är äfven en stor gipsstaty af *Emilio Franceschi.* Den framställer en slaf, som är dömd att kastas för rofdjuren; hans händer äro bakbundna och han står något framåtlutad med ett uttryck af blind förfäran, liksom om han skulle vilja närma sig det vilddjur, som skall sönderslita honom.

Beaktansvärda äro äfven tre porträtt, utförda af svensken *Alfred Nyström;* en gipsstaty af dansken *Johan Gellert*, framställande den "Förlorade sonen"; "Copernicus" af polacken *Vittorio Brodtzki;* ett porträtt af norrmannen *Jakob Fielde;* "Julius Cæsar" af *Ettore Ximenes;* ett porträtt af *Adelaide Maraini* samt "Peccavi" af *Enrico Chiaradia.*

Rättelser:

Sid. 44 står rådhus i st. f. ridhus.
" 62 " anseende i st. f. accessit.
" 63 " äro i st. f. stå.